

Jelige: Gyermekbarát

A gyermek- és fiatalkorú tanúk helyzete a büntetőeljárásban

Tartalom

1. Bevezetés.....	2
2. A gyermekkor, a fiatalkor és a kiskorúság fogalma és jelentősége a büntetőeljárási jogban	3
3. A fiatalkorú tanúkra vonatkozó szabályok a Be.-ben.....	4
3. 1. Idézés és jelenlét.....	4
3. 2. A tanúvallomás megtagadása, illetve a figyelmeztetések	6
3. 3. Kihallgatás	7
3. 4. Értékelés és javaslatok	9
4. A tizennegyedik életévet be nem töltött személyek tanúként történő kihallgatásának szabályai a Be.-ben.....	10
4. 1. A kihallgatás szükségességének megítélése a bírósági gyakorlatban	10
4. 2. A kihallgatás módja.....	11
4. 3. Idézés és jelenlét.....	14
4. 4. Figyelmeztetések és a tanúvallomás megtagadása.....	16
4. 5. Különösen védett tanú	18
4. 6. Hatósági tanú	19
4. 7. Értékelés és javaslatok	19
5. Kitekintés a gyermekbarát igazságszolgáltatásra vonatkozó nemzetközi dokumentumokra ..	22
5. 1. Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának iránymutatása a gyermekbarát igazságszolgáltatásról.....	22
5. 2. Az Európai Unió dokumentumai	26
6. Gyermek-tanúvallomások a gyakorlatban.....	30
6. 1. A tanúvallomás létrejötte, az információ-torzulás és a gyermekek jellemzőinek pszichológiai jellegű vizsgálata	30
6. 2. A gyermekmeghallgató szoba, mint a gyermek-kihallgatás lehető legjobb helyszíne	36
7. Összegzés	40
Felhasznált irodalom.....	42
Egyéb internetes források.....	43
Jogszábjegyzék	44
Nemzetközi dokumentumok.....	44
Bírósági határozatok jegyzéke.....	45

1. Bevezetés

Dolgozatomban a gyermekkorú és fiatalkorú tanúk büntetőeljárásban betöltött szerepével és helyzetével foglalkozom. E témakör aktualitását adja, hogy 2012 volt a gyermekbarát igazságszolgáltatás éve, és ennek köszönhetően a közelmúltban lényeges lépéseket tettünk az ENSZ, az Európai Unió és az Európa Tanács dokumentumaiban körülhatárolt gyermekbarát igazságszolgáltatás által támasztott elvárások megvalósítása felé, amely kihatással bír mind a gyermek- és fiatalkorú sértettek, tanúkra, mind a gyermek- és fiatalkorú elkövetőkre.

Az elért eredmények ellenére azonban továbbra is problémákkal, kérdésekkel, jogalkalmazási nehézségekkel nézünk szembe, ezért szükséges a joganyag és különösen a gyakorlat folyamatos fejlesztése. Ilyen problémaként értékelhető a joganyag rendszerezetlensége, a különböző tanúkihallgatási módok feltételeiben való nehéz eligazodás, a 14. életévét be nem töltött és meg nem haladott személy kategóriák váltakozó használatában megnyilvánuló következetlenség, a későbbiekben ismertetett szabályozási hiányosságok, illetve olyan fontos rendelkezések betartásának esetleges elmulasztása, mint a gyermek- és fiatalkorú kihallgatásánál a törvényes képviselő vagy gondozó jelenléti jogának biztosítása, valamint a tanúkihallgatáshoz szükséges hozzájárulásuk beszerzése. Ezekre a kérdésekre és megoldási lehetőségeikre igyekszem rávilágítani.

A fogalmi alapozást követően a hatályos büntetőeljárási szabályozást ismertetem, külön bontva a fiatalkorúra és a 14. életévét be nem töltött személyre vonatkozó rendelkezéseket. Ezután kitekintek a gyermekbarát igazságszolgáltatásra vonatkozó nemzetközi dokumentumokra, amelyek az államok jogalkotása és jogalkalmazása számára iránymutatást, kiindulási alapot biztosítanak, illetve egyes dokumentumok az azokban részes államok számára kötelező előírásokat is tartalmaznak. Munkám végén a gyermekkorú tanúk kihallgatásával kapcsolatos gyakorlati kérdéseket vizsgálom, különös tekintettel az információ-torzulás jelenségére, a kihallgató személyére és a megfelelő kihallgatási technikára, illetve a gyermekmeghallgató szobákra.

2. A gyermekkor, a fiatalkor és a kiskorúság fogalma és jelentősége a büntetőeljárás jogban

Magyarországon A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény (továbbiakban Be.) nem határozza meg a gyermekkor és a fiatalkor fogalmát, hanem az anyagi büntetőjogra támaszkodik. A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (továbbiakban Btk.) 105. § (1) bekezdése értelmében fiatalkorúnak az a személy minősül, aki 12. életévét betöltötte, de a 18.-at nem. A Btk. a gyermekkort a büntethetőséget kizáró vagy korlátozó okok körében tárgyalja. A korábbi szabályozás¹ „A gyermekkor” cím alatt egyetlen mondatban rendelkezett arról, hogy nem büntethető, aki a cselekmény elkövetésekor a 14. életévét nem töltötte be. E szabályozás a fiatalkor alsó határát is 14 évben határozta meg. A 2013. július 1-jén hatályba lépett Btk.-nk a büntethetőség alsó határát leszállította 12 évre bizonyos bűncselekmények tekintetében (emberölés, erős felindulásban elkövetett emberölés, testi sértés, rablás, kifosztás), amennyiben teljesül az a feltétel, hogy a gyermekkorú az elkövetéskor rendelkezett a bűncselekmény következményeinek felismeréséhez szükséges belátással.² Ez a rendelkezés tehát némileg bonyolítja a gyermekkor fogalmának megítélését. A Be. a fiatalkorú kategóriája mellett a 14., illetve 18. életévét be nem töltött személy kifejezéseket említi. Emellett szerepel a törvény szövegezésében a kiskorú szó is, amely főként a polgári jogban ismert és használatos. A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (továbbiakban Ptk.) 2:10 § (1) bekezdése szerint kiskorú az, aki a 18. életévét nem töltötte be, azonban kivételes esetet képez a házasságkötéssel szerzett nagykorúság.³

Ettől eltérően a nemzetközi jogi szakirodalomban és jogi dokumentumokban alkalmazott terminológia nem tesz különbséget gyermekkor és fiatalkor között. Egységesen gyermeknek tekinti a 18. életévét be nem töltött személyeket. A dolgozatom magyar szabályozásra és gyakorlatra vonatkozó részében a magyar jog szerinti fogalmakat használom, míg nemzetközi kontextusban a nemzetközi jogi szakirodalom által elfogadott fogalmat alkalmazom.

¹ 1978. évi IV. törvény 23. §

² Btk. 16. §

³ Ptk. 2:10 § (1)-(3) bek.-ek

3. A fiataikorú tanúkra vonatkozó szabályok a Be.-ben

A fiataikorú tanúkenti kihallgatására az általános szabályok szerint sor kerülhet, feltéve természetesen, hogy a bizonyítandó tényről tudomása lehet.⁴ Azonban figyelembe kell venni azokat a speciális eljárási szabályokat, amelyeket a jogalkotó a fiataikorú tanúkra vonatkozóan a Be. egyes részeiben szétszórva megfogalmaz.

3. 1. Idézés és jelenlét

Ha kiskorú idézésére vagy értesítésére kerül sor, az idézés és értesítés tartalmáról őt tájékoztatni kell, méghozzá korára, érettségére figyelemmel és számára érthető módon.⁵ A kiskorúnak meg kell értenie, hogy miért került sor idézésére vagy értesítésére, mik a kötelező jelenlét elmulasztásának következményei, illetőleg azt, hogy mi a jelenlét lehetőségének jelentősége a számára. Az Országos Bírósági Hivatal munkacsoportja a különböző életkorokra ki is dolgozta az idézések mellékleteként szereplő felhívásokat, amelyekben az életkori sajátosságokat figyelembe véve tájékoztatja a bíróság a kiskorúakat.⁶

A kiskorú idézéséről értesíteni kell a gondozóját is, akinek kötelessége a kiskorú tanú megjelenéséről gondoskodni, illetve közölni kell az idézést és az értesítést a törvényes képviselővel is – ha a gondozó és a törvényes képviselő személye nem egyezik meg.⁷ Az idézéssel szembeni mulasztás következményeit is a gondozóval szemben kell fogatosítani: ő az, aki a megjelenés elmulasztása esetében rendbírsággal sújtható, és a meg nem jelenéssel okozott költség megtérítésére kötelezhető, kivéve, ha igazolja, hogy a kiskorú meg nem jelenésében vétlen.⁸ Logikus szabályozásnak tekinthető, hogy nem a kiskorút kötelezik bírság, illetve költség fizetésére, hiszen a legtöbb esetben nem is rendelkezik a megfelelő összeggel. Emellett ezzel is hangsúlyozza a törvény a gondozó felelősségét a rábízott kiskorú tanúkenti megjelenése tekintetében. Felmerül azonban az a kérdés, hogy elővezetés alkalmazható-e a kiskorúval szemben. Erre Sinku Pál adja meg a választ: mivel a gondozó felelőssége független a kiskorúval szemben alkalmazható joghátránytól, a gondozó kötelezése mellett a kiskorú elővezethető (útbaindítható).⁹ Véleményem szerint egyértelmű, hogy a gondozó nem vezethető elő, ennek nem is lenne értelme, hiszen nem az ő meghallgatására van szükség, illetve az is

⁴ Be. 79. § (1) bek.

⁵ Be. 67. § (7) bek.

⁶ Kíméletes és gyermekbarát igazságszolgáltatás - Országsszerte nyílnak a gyermekmeghallgató szobák a bíróságokon <http://www.jogiforum.hu/hirek/31608> (Letöltés dátuma: 2014. 08. 19.)

⁷ Be. 68. § (2) bek.

⁸ Be. 69. § (5) bek.

⁹ Dr. Sinku Pál: A család és a gyermek büntetőjogi védelme, HVG-ORAC, Budapest, 2000, 209. o.

kijelenthető, hogy a gondozóval szemben alkalmazott rendbírság nem feltétlenül kényszeríti ki a kiskorú megjelenéséről való gondoskodást, ezért szükség van más kényszerítő erővel bíró intézkedésre. Azonban a kiskorúval szemben alkalmazott elővezetést aggályosnak tartom, tekintve, hogy ez félelmet, a büntetőeljárással és a hatósággal szembeni idegenkedést, ellenszenvet eredményezhet, holott nagyon fontos, hogy a kiskorú bízjon a hatóságokban. Ezek a következmények túl nagy árat jelentenek egy olyan helyzetben, amikor többnyire nem is a kiskorún, hanem gondozóján múlik a megjelenés elmulasztása, ezért a hagyományos elővezetés helyett annak kiskorúra „igazított” változatának kidolgozását és alkalmazását javaslom. Az elővezetést a rendőrség vagy más nyomozó hatóság hajtja végre¹⁰, ehelyett a félelemkeltés elkerülése végett szociális munkások láthatnák el ezt a feladatot, vagy ajánlatos lenne a rendőrség civil ruhában való megjelenése, a kényszer minimális szintre csökkentése, és az elővezetés fogatosítása helyett az útba indulás ellenőrzését lehetővé tevő rendelkezés alkalmazása¹¹.

Főszabály szerint a tanú kihallgatásán jelen lehet a tanú érdekében eljáró ügyvéd.¹² Ez a fiataikorúak esetében annyiban módosul, hogy a tanú törvényes képviselője és gondozója is jelen lehet. Ha azonban a megjelölt személyek és a tanú között érdekellentét van, a jelenlét jogát a gyámhatóság gyakorolja, illetve akkor is, ha a nyomozás érdekei ezt kívánják.¹³ A kiskorú szülői felügyelet vagy gyámság alatt áll, tehát törvényes képviselőt a szülő vagy a gyám látja el.¹⁴ Érdekellentét esetén a gyámhatóság a törvényes képviselő helyébe eseti gyámot rendel.¹⁵ Ez biztosítja, hogy a tanú érdekei ne sérüljenek a vele ellentétes érdekű törvényes képviselő jelenléte miatt, de mégis figyelembe vegyék, hogy a tanú fiataikorú.

Előfordulhat, hogy nemcsak a fiataikorú tanúkénti kihallgatására kerül sor, hanem a későbbiekben a fiataikorú törvényes képviselőjét vagy gondozóját is kihallgatják. Ebben az esetben felmerül, hogy a még ki nem hallgatott törvényes képviselőt kiküldik a tanúzás általános szabályai alapján, azonban ez ellentétben áll az előbbiekben tárgyalt jelenléti jogával. Ez esetben véleményem szerint alkalmazható a „nyomozás érdekei” kitétel, azaz, hogy a jelenlét jogát a gyámhatóság gyakorolja a később kihallgatandó törvényes képviselő helyett,

¹⁰ Be. 162. § (3) bek.

¹¹ Be. 163. § (5) bek.

¹² Be. 85. § (1) és (4) bek.-ek

¹³ Be. 86. § (3) és (4) bek.-ek

¹⁴ Ptk. 4:146. § (1) bek.

¹⁵ Ptk. 4:163. § (2) bek.

mert a nyomozás érdekei szerint az szükséges, hogy a két tanú kihallgatása ne egymás jelenlétében történjen.

3. 2. A tanúvallomás megtagadása, illetve a figyelmeztetések

Fontos momentum a kihallgatás során, hogy tisztázzák, nem áll-e fenn valamelyik vallomástételi akadály. A fiatalkorú tanúnál az abszolút mentességi okok közül egy merülhet fel: vizsgálni kell, hogy szellemi állapota miatt várható-e tőle helyes vallomás¹⁶. Ezt mindig a körülmények és az adott személy egyedi jellemzői alapján kell eldönteni. A relatív mentességi okokra hivatkozva a fiatalkorú tanú is megtagadhatja a vallomástételt, ha a terhelt hozzátartozója, vagy ha a tanúvallomásával magát vagy hozzátartozóját bűncselekmény elkövetésével vádolná, az ezzel kapcsolatos kérdésben.¹⁷ A többi vallomástételi akadály a fiatalkorúak esetében értelemszerűen nem jöhet szóba.

A Be. figyelembe veszi azt, hogy egy 18. életévét be nem töltött személy csupán korlátozottan képes felmérni, hogy mekkora jelentőséggel bír a tanúvallomás megtagadása, azáltal, hogy úgy rendelkezik, hogy aki szellemi vagy egyéb állapota miatt korlátozottan képes megítélni a tanúvallomás megtagadásának jelentőségét, tanúként csak akkor hallgatható ki, ha vallomást kíván tenni, és a törvényes képviselője vagy az általa megjelölt hozzátartozó hozzájárul.¹⁸ Az egyéb állapot az életkorra (is) vonatkozik a kommentárok értelmezése szerint, amelynek következtében a tanú korlátozottan cselekvőképessé (14. életévét betöltötte, de a 18. életévét nem) vagy cselekvőképtelen (14. életévét sem töltötte be).¹⁹ Igaz, hogy ezzel ellentétben a 68/2008. BK vélemény csak a gyermekkorú tanúra vonatkoztatja az egyéb állapot kifejezést. Ha a törvényes képviselő vagy a megjelölt hozzátartozó hozzájáruló nyilatkozatát nem szerzi be a hatóság, a tanúvallomás nem használható fel bizonyítékként. Ilyen esetben a másodfokú bíróság az elsőfokú bíróság ítéletét hatályon kívül helyezi, és az elsőfokú bíróságot új eljárás lefolytatására utasítja, ugyanis „*Lényeges eljárási szabálysértésnek minősül a vádlott gyermek- és fiatalkorú hozzátartozóinak a törvényes képviselői hozzájárulás hiányában történő kihallgatása.*” (BH 2005. 385, BH 2005. 204.), s ezt vonatkoztathatjuk a vádlott hozzátartozójának nem minősülő gyermek- és fiatalkorú tanúkra is. Ebben az esetben a büntetőügy elhúzódik, a 18. életévét be nem töltött személyt ismételten ki kell hallgatni, ezért

¹⁶ Be. 81. § (1) c)

¹⁷ Be. 82. § (1) a) és b)

¹⁸ Be. 86. § (2) bek.

¹⁹ Berkes György (szerk.): Büntetőeljárás jog. Kommentár a gyakorlat számára, HVG-ORAC, Budapest, 2003, 348. o.; A büntetőeljárás törvény magyarázata 1., CompLex, Budapest, 2009, 318. o.

nagyon fontos, hogy a hatóságok szigorúan vegyék a hozzájárulás kérdését, s anélkül ne kerüljön sor kihallgatásra. Érdekellentét esetén természetesen itt is a gyámhatóság jogosult a nyilatkozat megtételére. Ha az érdekellentét miatt nem a törvényes képviselő adja meg a hozzájáruló nyilatkozatot, akkor ő nem is lehet jelen a kihallgatáson, mert ez nyilvánvalóan rossz irányba befolyásolná a tanúvallomást, és a kihallgatás szinte szembesítéssé válna.²⁰

Mivel a kiskorúak jelentős arányban a családon belül lesznek áldozatok, a büntetőeljárásból eredő következmények a kiskorú családját is közvetlenül érintik: ha a szülő terheltet szabadságvesztésre ítélik, az maga után vonhatja a kiskorú intézeti vagy nevelőszülőknél történő elhelyezését, a vagyoni jellegű büntetések pedig ronthatják a család életfeltételeit.²¹ A kiskorúnak ezeket az érdekeket kell mérlegelnie, sokszor saját döntése eredményeként áldozati pozícióba kerül. Ilyen esetben különösen nehéz eldöntenie, hogy tegyen-e vallomást, ezért fontos, hogy minden segítséget megkapjon a kérdés megítéléséhez.

Ha nincs akadálya a vallomástételnek, a tanút a következőkre kell figyelmeztetni: köteles a legjobb tudomása és lelkiismerete szerint az igazat vallani, illetve a hamis tanúzást és a tanúvallomás jogosulatlan megtagadását a törvény büntetni rendeli.²² Ezek a figyelmeztetések a fiatalkorúak esetében sem maradhatnak el, hiszen ő is felelősségre vonható hamis tanúzásért és a tanúvallomás jogosulatlan megtagadásáért. Nem elhanyagolható azonban a 18. életévét meg nem haladott tanú korának, érettségének figyelembe vétele.²³ Olyan formában kell közölni vele a figyelmeztetéseket, hogy valóban tisztában legyen kötelezettségeivel, és azok megszegésének következményeivel.

3. 3. Kihallgatás

A nyomozási bíró eljárásában indítványozható a tanú zártcélú távközlő hálózat útján történő kihallgatása. Főszabály szerint indítványtételre jogosult az ügyész, a tanú érdekében eljáró ügyvéd, kiskorú esetében pedig a gondozó vagy törvényes képviselő is.²⁴ Hasonlóan tárgyalás tartására is sor kerülhet zártcélú távközlő hálózat útján; a tanács elnöke rendelheti azt el a jogosultak indítványára vagy hivatalból. Ilyenkor a tanút elkülönített helyiségben helyezik el, de vele együtt jelen lehet az érdekében eljáró ügyvéd, kiskorú esetében pedig jelenléti joga

²⁰ Elek Balázs: Az életkor jelentősége a gyermekkorú tanúk kihallgatásakor a büntetőeljárásban, In: Belügyi Szemle, 2011/3. 104. o.

²¹ Sinku: i. m. 213. o.

²² Be. 85. § (3) bek.

²³ Be. 86. § (3a) bek.

²⁴ Be. 207. § (5) bek.

van a törvényes képviselőnek vagy gondozónak is, illetve megelőzőleg közölni kell velük a zártcélú távközlő hálózat útján történő kihallgatás tárgyában hozott végzést. Fontos rendelkezés a kiskorú védelme érdekében (is), hogy a tanú személyazonosságának megállapítására alkalmas egyedi tulajdonságok technikai úton torzíthatók, hiszen egyébként biztosítani kell, hogy a tárgyaláson jelenlévő személyek lássák a kihallgatott személyt, valamint a vele egy helyiségben tartózkodókat.²⁵

A bíróság tárgyalása főszabály szerint nyilvános, csak a törvényben meghatározott okokra hivatkozással kerülhet sor zárt tárgyalás tartására, amelyek közül az egyik az eljárásban részt vevő kiskorú védelme, aki lehet akár a kiskorú tanú is.²⁶ Az ennek indítványozására jogosultak között maga a tanú szerepel csak, se a tanú érdekében eljáró ügyvéd, se a kiskorúra figyelemmel a törvényes képviselő és gondozó nem található meg a felsorolásban. E hiányosság ellenére a gyakorlatban nagy valószínűséggel nem maga a kiskorú kéri a nyilvánosság kizárását, hanem törvényes képviselője vagy gondozója. A tárgyalást nyilvánosan kell folytatni, ha a zárt tárgyalás indoka megszűnt.²⁷ Ide tartozhat az is, ha az a kiskorú személy, akinek védelme érdekében a zárt tárgyalást elrendelték, a félbeszakított vagy elnapolt tárgyalás esetén az új tárgyalási napra betölti 18. életévét vagy házasságkötéssel nagykorúvá válik. Figyelembe kell venni viszont, hogy még ekkor is az eljárásban részt vevő személy érdekében (ismét) elrendelhető a zárt tárgyalás.²⁸ Ez indokoltnak is tűnik az éppen csak nagykorú személy védelme érdekében. Egyébiránt a tanács elnöke kizárhatja a hallgatóság köréből a 18. életévét be nem töltött személyt.²⁹ Felmerül a kérdés, hogy ez akkor is lehetséges-e, ha az adott személy tanúkénti minőségben van jelen. Úgy gondolom, hogy igen, vallomástétele után a 18. életévét be nem töltött tanú a tárgyalásról kizárható, ha a tanács elnöke a kizárást a kiskorú érdekében szükségesnek tartja.

További speciális szabály, hogy a 18. életévét meg nem haladott tanú vallomását poligráf alkalmazásával nem lehet vizsgálni.³⁰ Felnőtt korú személyek esetén is csak a tanú beleegyezésével van lehetőség poligráf használatára. A fiatalkorú azonban nem tudja felmérni

²⁵ A zártcélú távközlő hálózat útján történő tárgyalás tartásának szabályait lásd bővebben: Be. 244/A-244/D §§ bek.-ek

²⁶ Be. 237. § (3) b)

²⁷ Be. 239. § (1) bek.

²⁸ Be. 237. § (3) c)

²⁹ Be. 237. § (2) bek.

³⁰ Be. 181. § (4)

beleegyezése és a poligráffal történő vizsgálat jelentőségét, illetve a kiskorúak eltérő pszichikai jellemzői miatt kérdéses lehet az egyébként sem 100 %-ban megbízható vizsgálat eredménye.

3. 4. Értékelés és javaslatok

A Be. fiataalkorú tanúkra vonatkozó szabályai összességében megfelelő garanciákat tartalmaznak annak biztosítására, hogy a fiataalkorú a büntetőeljárás során ne szenvedjen el a feltétlenül szükségesnél nagyobb hátrányokat. A jogalkotó felismeri a fiataalkorú életkorából és érettségéből adódó, a felnőtt tanúkhöz viszonyítva megjelenő különbségeket, és igyekszik ezekre adekvát megoldásokat adni – ide sorolható a törvényes képviselő vagy a gondozó kihallgatáskor való jelenléti joga, hozzájáruló nyilatkozata, a zárt tárgyalás lehetősége, illetve a szükséges figyelmeztetések fiataalkorú számára érthető megfogalmazásának kötelezettsége.

Két jogalkotásbeli hiányosságot kiemelnek: az idézésre megjelenés elmulasztásának következményeire vonatkozó szabályok között nem egyértelmű, hogy alkalmazható-e a kiskorúval szemben elővezetés – korábban kifejtett véleményem alapján a kiskorú elővezetése nem szerencsés, illetve speciális elővezetési szabályokra lenne szükség; továbbá a zárt tárgyalás indítványozására jogosultak között nem szerepel a fiataalkorú törvényes képviselője vagy gondozója – szükséges lenne feltüntetésük. Végezetül a rendelkezések szétszórtságát említeném, megfelelőbb lenne a szabályok egy helyen való szerepeltetése, vagy legalább a jogalkalmazó munkáját megkönnyítő, a 14. életévét be nem töltött tanúkra vonatkozó 68/2008. BK véleményhez hasonló útmutatás elkészítése.

4. A tizennegyedik életévet be nem töltött személyek tanúként történő kihallgatásának szabályai a Be.-ben

A fiataikorúra vonatkozó szabályok a gyermekre is megfelelően alkalmazandók, amennyiben a törvény rá nézve nem határoz meg eltérő rendelkezéseket, ezért ezek ismételt bemutatásától jelen fejezetben eltekintek. A 14. életévet meg nem haladott gyermeket csak kivételesen lehet tanúként kihallgatni. E rendelkezés indoka kétirányú. Egyrészt az ilyen fiatal személyeket különösen védeni kell a büntetőeljárástól és annak a gyermekekre gyakorolt esetleges káros, a fejlődésre negatívan ható következményeitől. Másrészt koránál, érettségénél fogva sok esetben a gyermek tanúvallomása nem olyan megbízható, mint az idősebb személyeké. A vallomástételhez szükségesek bizonyos intellektuális képességek: spontán megfigyelőképesség, emlékezet, szókincs és kifejezőkészség.³¹ A 14. életévet meg nem haladott személyek csak korlátozottan rendelkeznek ezekkel a képességekkel, életkoruktól és egyéni jellemzőiktől függően.

Ezért a 14. életévet meg nem haladott személyt csak akkor lehet tanúként kihallgatni, ha a vallomásától várható bizonyíték mással nem pótolható.³² Körültekintő mérlegelést igényel ennek megállapítása. Kérdés, hogy előre honnan lehet tudni egyáltalán azt, hogy az adott 14. életévet be nem töltött személy vallomásából milyen bizonyíték származik. Ebből következően nehéz eldönteni, hogy a bizonyíték pótolható-e mással. Vannak természetesen egyértelmű helyzetek, amikor semmilyen más bizonyíték nem áll rendelkezésre, csak a gyermeki tanúvallomás. Azonban tulajdonképpen még ekkor is pótolható lehet a vallomás közvetett bizonyítási eszköz útján: pszichológus szakértő tanúkénti (tehát nem szakértőkénti) meghallgatásával a tekintetben, hogy a gyermek a vizsgálata során milyen információkat szolgáltatott.³³

4. 1. A kihallgatás szükségességének megítélése a bírósági gyakorlatban

Egy 2 rb. 12. életévet be nem töltött személy sérelmére elkövetett szemérem elleni erőszak ügyében³⁴ az elsőfokú eljárásban meg nem hallgatott sértett gyermekek 6 és 7 évesek voltak, amikor a másodfokú eljárásban a vádlott és védője indítványozta, hogy a bíróság hallgassa meg őket tanúként, sőt a vádlottal történő szembesítésüket is szükségesnek találta. A

³¹ Berkes: i. m. 346. o.

³² Be. 86. § (1) bek.

³³ Varga Zoltán: A tanú a büntetőeljárásban, CompLex, Budapest, 2009, 56. o.

³⁴ BH 2006. 246.

másodfokú bíróság az indítványt elutasította, mondván, hogy a tanúvallomástól és a szembesítéstől nem várható új bizonyíték, az eddigiekre nézve pedig számos közvetett bizonyíték került beszerzésre, amelyek alkalmasak voltak a tanúvallomásuk pótlására. Ezen túl az ennyire fiatal gyermekek kihallgatását önmagában sem tartotta célszerűnek a bíróság, s ezt a pszichológus szakértői vélemény is megerősítette: a gyermekek nem akartak a velük történekről beszélni, az események felidézése szégyenérzetet és traumát okozott bennük, védekező, hárító jellegű reakciókat mutattak.

Egy másik, szintén 12. életévét be nem töltött személy sérelmére elkövetett szemérem elleni erőszak miatt indult büntetőügyben³⁵ ezzel szemben az került megállapításra másodfokon, hogy az elsőfokú bíróság helyesen cselekedett, amikor a 14. életévüket be nem töltött személyek (a hatéves sértett és testvérei) kihallgatását is elrendelte, mivel a vallomásuktól várható bizonyíték mással nem volt pótolható.

Több ügyben is úgy ítélte meg a bíróság, hogy a gyermekkorú tanú kihallgatására nincsen szükség a tényállás felderítéséhez, a vallomásától várható bizonyíték mással is pótolható (más személyek tanúvallomásai, pszichológus szakértői vélemény, okirati bizonyítékok, stb.).³⁶ Ebből kiolvasható az a tendencia, hogy a bírósági gyakorlat komolyan veszi a 14. életévét meg nem haladott személy tanúkénti kihallgatásának kivételességét, és figyelemmel van arra, hogy minél szűkebb körre szorítsa a büntetőeljárásban való részvétellel szembenézni köteles gyermekek számát.

4. 2. A kihallgatás módja

A 68/2008. BK vélemény a 14. életévét be nem töltött személy tanúkénti kihallgatásának törvényi lehetőségeiről szól, iránymutatást adva a Be. rendelkezéseire.

A 14. életévét be nem töltött személyt főszabály szerint nyomozási szakban a nyomozási bíró hallgatja ki az ügyész indítványára, azzal a feltétellel, miszerint megalapozottan feltehető, hogy a tárgyaláson történő kihallgatása a fejlődését károsan befolyásolná. A cél ugyanis a gyermek kímélése érdekében az, hogy elkerülje a tárgyalást, és az azon résztvevő személyekkel való találkozást. Az egyik kommentár egyenesen a hazai tanúvédelem eszközrendszerébe sorolja a 14 éven aluli tanú nyomozási bíró általi kihallgatásának lehetőségét, azzal indokolva ezt, hogy a tanúvédelemnek a tanú erkölcsi fejlődésének biztosítása is lehet a célja.³⁷ A

³⁵ BH 2005. 385.

³⁶ Pl. Egri Törvényszék B.394/2012/16, Debreceni Ítéltábla Bf.745/2011/10, Fővárosi Ítéltábla Bf.344/2011/9

³⁷ Tóth Mihály (szerk.): Büntetőeljárás, HVG-ORAC, Budapest, 2013, 139. o.

nyomozási bíró általi kihallgatás indítványozását az ügyésznél a törvényes képviselő, a gondozó és a tanú érdekében eljáró ügyvéd kezdeményezheti.³⁸ A nyomozási bíró általi kihallgatáshoz elviekben nem elegendő a tanú meghatározott életkora, ugyanis a kihallgatásnak két feltétele van: az ügyészi indítvány és annak valószínűsége, hogy a tárgyaláson történő kihallgatás a fejlődést károsan befolyásolná. Megállapítja azonban az említett BK vélemény, hogy tulajdonképpen az utóbbi feltételt nem is kell vizsgálni, mivel valójában a gyermekkorú tárgyaláson való kihallgatása kizárt.³⁹ Azt a feltételt pedig, hogy a vallomásától várható bizonyíték mással ne legyen pótolható a nyomozási bíró nem vizsgálhatja, mivel ezzel a bizonyítékokat értékelné, ami eljárásjogi helyzetéből adódóan nem feladata. Végeredményben tehát mégis csak az a kérdés, hogy a tanú betöltötte-e 14. életévét. Ha ugyanis nem, akkor nem utasítható el az indítvány arra hivatkozással, hogy a gyermek tanúvallomásától várható bizonyíték mással pótolható, vagy a tárgyaláson való kihallgatás a gyermek fejlődését feltehetően károsan nem befolyásolja. Ha viszont a tanú a 14. életévét betölti, az indítványt el kell utasítani. Elek Balázs szerint ennek nem mond ellent az az értelmezés, miszerint az általános feltételen túl, különös feltételként vizsgálható az, hogy a gyermek életkora lehetővé teszi-e, hogy tőle hiteles vallomáshoz jusson a hatóság.⁴⁰ Ezzel egyet kell értenünk, mert e „különös” feltétel mérlegelése nélkül abszurd esetben éppen csak beszélni tudó gyermekek is kihallgathatók volnának. Azon túl, hogy nem várható értékelhető bizonyíték, az is lehet az elutasítás indoka, hogy a megtörténtek felidézése túl nagy traumát okoz a gyermek számára, amelynek elkerülését a törvényhozó is elsőrangúként kezeli.⁴¹

A nyomozási bíró ülésen hallgatja ki a gyermeket, mivel ülést tart minden esetben, amikor az indítvány tárgya bizonyítási cselekmény elvégzése.⁴² Sor kerülhet azonban zártcélú távközlő hálózat útján történő kihallgatásra is, ha az arra jogosultak azt indítványozzák, továbbá az ülést bizonyos speciális, 14. életévét be nem töltött személyek meghallgatására szolgáló helyiségben is megtarthatja, amennyiben az illetékességi területén van ilyen helyiség.⁴³ Ezeket a helyiségeket nevezzük gyermekmeghallgató szobáknak, amelyekkel a későbbiekben részletesen foglalkozom.

³⁸ Be. 207. § (4) bek.

³⁹ Erre az ellentmondásra mutat rá Makai Lajos is. Makai Lajos: A gyermekkorú tanú kihallgatása a büntetőeljárásban, In: Rendészeti Szemle, 2008/7-8., 115. o.

⁴⁰ Elek: i. m. 101. o.

⁴¹ Makai: i. m. 116. o.

⁴² Be. 210. § (1) f)

⁴³ Be. 211. § (4a) bek.

Bíróági szakban kiküldött vagy megkeresett bíró útján történhet a kihallgatás, ha a gyermeket a nyomozás során a bíróság nem hallgatta ki, de tanúkénti kihallgatása szükségessé vált.⁴⁴ Főszabály szerint a bizonyítás ilyen felvételéről értesíteni kell az ügyészt, a vádlottat és védőjét, valamint a sértettet, azonban a vádlott és védő értesítése mellőzhető a 14. életévét be nem töltött tanú kihallgatása esetén.⁴⁵ Ha korábban a nyomozási bíró már kihallgatta a tanút, akkor ő a tárgyalásra nem idézhető és azon nem hallgatható ki, kivéve, ha a tárgyalás időpontjában a 14. életévét betöltötte és idézése, illetve kihallgatása különösen indokolt⁴⁶ – ilyenkor az általános és a fiataalkorúra vonatkozó speciális szabályok betartásával tárgyaláson is kihallgatható. Arról viszont nincs a törvényben konkrét rendelkezés, hogy mi a követendő eljárás abban az esetben, ha a tanút a nyomozási bíró már kihallgatta, 14. életévét még nem töltötte be, de szükségessé válik a bírósági szakban történő kihallgatása is. Egyes, erre közvetetten utaló bekezdések⁴⁷ és a BK vélemény megerősítése alapján a Be. biztosítja ilyen esetben is a kihallgatás lehetőségét: szintén kiküldött vagy megkeresett bíróság, illetve zártcélú távközlő hálózat útján. Természetesen a tárgyaláson történő kihallgatás itt szóba sem jöhet.

A törvény felsorolja a zártcélú távközlő hálózat útján történő kihallgatás lehetséges eseteit. Ezek közül az első kifejezetten a 14. életévét be nem töltött tanúra vonatkozik⁴⁸, de a második is közvetetten utal rá, hiszen olyan bűncselekmények tanúira (is) vonatkozik, akiknek a sérelmére a Btk. XX. fejezetébe tartozó, gyermekek érdekét sértő és család elleni bűncselekményeket követtek el. Speciális szabály, hogy a 14. életévét be nem töltött tanúhoz csak a tanács elnöke intézhet kérdéseket, míg a tanács tagjai, az ügyész, a vádlott, a védő és a sértett kérdések feltevését indítványozhatják. A gyermekkorú tanú kizárólag a tanács elnökét láthatja és hallhatja a közvetítő készüléken keresztül.⁴⁹ E rendelkezések célja, hogy a gyermeknek ne kelljen érintkeznie az eljárás többi szereplőjével.

A Tóth Mihály által szerkesztett büntetőeljárásról szóló magyarázat a következő táblázatban foglalja össze a gyermekek tanúkénti kihallgatásának Kúria által támogatott gyakorlatát:

⁴⁴ Be. 280. § (2) bek.

⁴⁵ Be. 304. § (1) és (5) bek.-ek

⁴⁶ Be. 280. § (1) és 294. §

⁴⁷ Be. 304. § (5) és 244/A. § (2) a)

⁴⁸ Be. 244/A. § (2) a)

⁴⁹ Be. 244/C. § (4) bek.

Gyermekkorú tanú kihallgatása			
Nyomozás során	A tárgyalás során		
- ha a vallomás mással nem pótolható, - ha az ügyész a nyomozási bíró általi kihallgatást még nem indítványozta, vagy ha ezt elutasították (14 év alatti tanú esetében nem utasítható el az ügyészi indítvány)	14. évét nem töltötte be	14. évét betöltötte	
	- csak kiküldött/ megkeresett bíró útján, vagy zártcélú hálózattal	A nyom. bíró már kihallgatta	A nyom. bíró még nem hallgatta ki
		Különös indokoltság esetén	Nem kell különös indok
Ha idézhető, egyidejűleg idézni kell a gondozót és a törvényes képviselőt.			

1. sz. ábra: A gyermekkorú tanú kihallgatása⁵⁰

4. 3. Idézés és jelenlét

A 14. életévét be nem töltött személyt a gondozója útján kell idézni, illetve értesíteni, és az idézést vagy értesítést a törvényes képviselővel is közölni kell.⁵¹ A 68/2008 BK vélemény figyelembe véve, hogy a gondozónak vagy törvényes képviselőnek nem csak azt kell biztosítania, hogy a gyermek megjelenjen, hanem neki magának is jelen kell lennie a kihallgatás törvényessége érdekében, kimondja, hogy ha a 14. életévét be nem töltött személy idézésének nincs törvényi akadálya, akkor idézésével együtt a gondozót és a törvényes képviselőt [illetve a Be. 86. § (2) bekezdése szerinti hozzájáruló nyilatkozat megtételére jogosultat] is egyidejűleg idézni kell. Itt is felmerül az idézéssel szembeni mulasztás esetén az elővezethetőség kérdése. A 14. életévét be nem töltött kiskorú elővezetését akkor lehet elrendelni, ha engedély nélkül kivonta magát a szülői felügyelet vagy a gyámság alól, s ilyen esetben a gondozóval szemben nem lehet semmilyen szankciót alkalmazni.⁵²

A gyermek kihallgatásánál is jelen lehet a törvényes képviselő és a gondozó. Ahogy Varga Zoltán fogalmaz, „Lehetőséget kell biztosítani arra, hogy a gyermekkorú kihallgatásánál

⁵⁰ Tóth: i. m. 135. o.

⁵¹ Be. 68. § (2) bek.

⁵² Sinku: i. m. 209. o.

szülője, nevelője, pedagógusa, esetleg pszichológus szakértő is jelen legyen, akik pszichésen átsegítik a gyermeket a büntetőeljárás szigorú alakszerűségeinek lelkiileg megterhelő élményein, másrészt viszont a nevelő, illetve a gondozó jelenléte bizonyos kontrollt is jelent a hatóság eljárását illetően."⁵³ Némileg aggasztónak találok a hatóságok megítélése szempontjából a nevelő, illetve a gondozó velük szembeni kontrollja megemlítését, mert ez azt a hatást kelti, mintha a jelenlétük nélkül a hatóságok hajlamosak lennének visszaélésre a gyermekekkel szemben. A pszichológus értékes tanácsokat nyújthat a kihallgatónak, ha például a gyermek pszichológiailag nehezen hozzáférhető, és nem sikerül vele kapcsolatot kiépíteni. A pszichológus szakértő bevonásának szükségességét támasztja alá, hogy több büntetőügyben is a szakértő valószínűsítette, hogy a bűncselekmény csak a gyermek képzeletében történt meg, illetve más személy befolyása, vagy a szülő iránti bosszú áll a háttérben. A szakértő nélkül ezek az ügyek valószínűleg téves elítéléssel zárultak volna.⁵⁴

A jelenléttel kapcsolatos mulasztások nagy számban előfordulnak a bírósági gyakorlatban. Egy 7 éves sértett ügyében⁵⁵ az elsőfokú bíróság helyesen rendelte el a gyermekkorú tanúk kihallgatását, de azt nem vette figyelembe, hogy a gyermekkorú sértett feljelentésének jegyzőkönyvbe foglalásakor a gyermek segítője nem volt jelen. A segítő a Be.-ben meghatározott tevékenységet fejthetnek ki a terhelt, a tanú és meghatározott más személyek érdekében.⁵⁶ A gyermekkorú tanú esetén ez a személy lehet a törvényes képviselő, a gondozó, aki a gyermek ügyeinek képviselőjére jogosult. Leszögezi a határozat, hogy a hatóság tagja – adott esetben a kihallgatást foganatosító nyomozó és a megyei rendőr-főkapitányság állományába tartozó klinikai szakpszichológus – nyilvánvalóan nem lehet segítő, illetve az a személy sem, aki a tanúval ellentétes érdeket érvényesít.

A 14. életévüket be nem töltött gyermekek tanúkénti kihallgatása során a nyomozási bírónak az eljárási törvényben rögzített speciális eljárási szabályokat meg kell tartania. – Ezek közé tartozik, hogy az ilyen tanúkat nem kell figyelmeztetni a hamis tanúzás következményeire, szembesítésükre kizárólag akkor kerülhet sor, ha ez nem kelt bennük félelmet⁵⁷, s *gondozójuk, törvényes képviselőjük annak ellenére jelen lehet az ülésen - arról nem is küldhető ki -, hogy*

⁵³ Varga: i. m. 57. o.

⁵⁴ Elek: i. m. 107. és 108. o.

⁵⁵ BH 2005. 385.

⁵⁶ Be. 59. §

⁵⁷ E rész érdekességére Elek Balázs mutat rá: e döntés szerint ugyanis a nyomozási bíró előtt a gyermekkorú tanúk szembesítésére is sor kerülhet, ha az nem kelt bennük félelmet, holott a nyomozási bíró nem nyomoz, iratot, bizonyítási eszközt sem tárhat a tanú elé, és ezekből következően a tanúkat nem is szembesítheti. Elek: i. m. 105. o. Tehát a 14. életévüket be nem töltött tanú Be. 124. § (3) bekezdés alapján történő szembesítésére csak a nyomozó hatóság vagy a kiküldött/megkeresett bíróság eljárásában kerülhet sor.

később esetleg tanúként hallgatják ki. (BH 2005. 343.) A tanú más tanú meghallgatásánál való jelenléte csak a vallomás értékelésekor bír jelentőséggel, ugyanis ilyenkor a bíróságnak fokozott gondossággal kell vizsgálnia a tanúvallomás tartalmát, az eltérések okait, figyelembe véve annak lehetőségét, hogy az eltérés a tanú által már megismert, a másik tanú vallomásából eredő bizonyítékhoz való igazítás eredménye, vagy az eljárás valamely résztvevőjének, jelen esetben a másik tanúnak az érdekét szolgálja.⁵⁸

4. 4. Figyelmeztetések és a tanúvallomás megtagadása

A 14. életévét meg nem haladott tanú esetében mellőzni kell a hamis tanúzás következményeire való figyelmeztetést⁵⁹, hiszen ezek a következmények a 14. életévét meg nem haladott személyre nem vonatkoznak, ő a hamis tanúzás bűncselekményéért nem vonható felelősségre. Ez nem azt jelenti azonban, hogy arra sem kell figyelmeztetni, hogy köteles a legjobb tudomása és lelkiismerete szerint az igazat vallani. E nélkül nem várhatnánk tőle értékelhető és megbízható tanúvallomást. A törvényben szereplő „köteles”, „legjobb tudomás” és „lelkiismeret” fogalmakat természetesen a fiatalabb gyermekek nem tudják értelmezni, ezeket az általuk használt kifejezésekre kell lecserélni. A szavahihetőséget pedig folyamatosan figyelemmel kell kísérni, amihez szakember bevonása is ajánlott.⁶⁰

A 68/2008. BK vélemény két csoportra osztja azokat a tanúkat, akik korlátozottan képesek megítélni a tanúvallomás megtagadásának jelentőségét, s ezért csak akkor hallgathatók ki, ha törvényes képviselőjük vagy az általuk megjelölt hozzátartozó ahhoz hozzájárul. Az egyik csoportba tartoznak azok, akiket életkoruktól függetlenül korlátoz szellemi állapotuk a vallomás megtagadása jelentőségének felmérésében (korlátozottan cselekvőképeseek vagy cselekvőképtelenek). A másik csoportba pedig a 14. életévüket be nem töltött személyek sorolhatók, akik életkoruknál („egyéb állapot”) fogva cselekvőképtelenek, és ezért nem tudják megítélni a vallomás megtagadásának jelentőségét. Mint említettem, a kommentárok e második kört kibővítik a fiatalok személyekkel.

Meg kell jegyezni, hogy maga a figyelmeztetés történhet oly módon, hogy az befolyásolásnak minősül, mert a gyermeket ráveszi arra, hogy tegyen, vagy ne tegyen vallomást. A figyelmeztetés így nem lehet a törvény szövegének mechanikus idézése, de nem tartalmazhat olyan befolyásolást sem, amely nem megengedett. Befolyásolásnak tekinthető

⁵⁸ Liziczay Sándor: Tanútípusok a büntetőeljárásban II., In: Rendészeti Szemle 2007/2. 83. o.

⁵⁹ Be. 86. § (1) bek.

⁶⁰ Varga: i. m. 56. o.

annak elmagyarázása is, hogy ha elmondja, mi történt, akkor valamelyik szülője, rokona hosszú időre börtönbe kerülhet. Elek Balázs véleménye szerint ez általában véve nem kifogásolható gyakorlat a nyomozási bíró részéről, ugyanis ha nem a kihallgató magyarázza el a figyelmeztetés jelentőségét, akkor valószínűleg még kevésbé érvényesül az objektivitásra törekvés.⁶¹ Ezzel egyet kell értenünk, mert valóban a nyomozási bíró tudja a legobjektívabban elmagyarázni a vallomás megtagadásának jelentőségét, a vallomástétel esetleges következményeit, objektívabban legalábbis, mintha a szülő tenné ugyanezt. Emellett egy ilyen magyarázat nélkül a gyermek nem is értené a kérdés fontosságát. Nem elhanyagolható természetesen, hogy milyen hangsúllyal, sugalmazással történik a kioktatás. A kihallgató nem erőltetheti a vallomástételt, azt hangsúlyozva, hogy az eljárás folytatásához szükség van rá, ezzel mintegy nyomást gyakorolva rá.

A fentebb említett két rendelkezést megsértették egy ügyben⁶², amikor is a nyomozási bíró előtti kihallgatás során a bíró a törvény szövegének ismertetésével figyelmeztette a 11 és 9 éves tanúkat, s a jegyzőkönyvben nem rögzítették a kioktatás megértésével és a vallomástétel megtagadásával kapcsolatos válaszokat. Emellett az eljáró bíró a kihallgatás megkezdése előtt a gyermekek törvényes képviselőjét a tárgyalóteremből kiküldte, amivel nem csak jelenléti jogát sértette meg, de ezzel meggátolta azt is, hogy sor kerülhessen a vallomástételhez való hozzájárulására. A tanúkihallgatásra csak azt követően kerülhetett volna sor, hogy a törvényes képviselő a vallomástétel megtagadásának a lehetőségét elvetve e személyek kihallgatásába beleegyezett. Mivel ez nem így történt, a bizonyítékot nem lehetett felhasználni.

Makai Lajos többek között ismertet egy esetet⁶³, ahol a szemérem elleni erőszak büntetének sértettje egy gyermek volt, akit a nyomozás során törvényes képviselője jelenléte és hozzájárulása nélkül hallgattak ki. Később eseti gondnokot rendeltek ki számára, aki jelen volt a kihallgatásnál, de hozzájáruló nyilatkozat beszerzésére nem került sor, s a gyermeket sem nyilatkoztatták, hogy kíván-e vallomást tenni. A gyermek vallomása nem volt felhasználható, más bizonyíték nem áll rendelkezésre, így a bűncselekmény vádja alól felmentették a vádlottat. Egy másik esetben⁶⁴ a törvényes képviselő jelen volt az első kihallgatáskor, de nem tisztázták a tanúnak a terhelthez fűződő hozzátartozói viszonyát, nem figyelmeztették őt a vallomásmegtagadás jogára, és a törvényes képviselő hozzájáruló nyilatkozata is elmaradt. A nyomozási bíró előtt már beszerezték a nyilatkozatot, de a jegyzőkönyvből nem volt

⁶¹ Elek: i. m. 103. o.

⁶² BH 2005. 343.

⁶³ Pécsi Ítéltábla Bf. I. 11/2006/4. szám

⁶⁴ Pécsi Ítéltábla Bf. II. 102/2006/7. szám

megállapítható, hogy arra a tanúzási akadály ismeretében került-e sor. E lényeges eljárási szabálysértés eredménye hatályon kívül helyezés és új eljárásra utasítás volt.⁶⁵ Ezen ügyek is alátámasztják, hogy milyen súlyos következményei lehetnek annak, ha a tanúvallomás előtt elmulasztják a hozzájáruló nyilatkozat beszerzését. Hangsúlyozni kell, hogy bár a törvényes képviselő, a gondozó vagy a hozzátartozó jelenléte csupán lehetőség, de akkor, amikor a gyermekkorú tanú kihallgatásának elengedhetetlen feltétele az előbbi személy hozzájáruló nyilatkozatának beszerzése, ez a jelenlét már kötelezettségként értelmezendő, hiszen a távollét akadály a nyilatkozat megtételének.⁶⁶

A vallomástételi akadályok kapcsán meg kell említeni, hogy a gyermekkorú személy magát bűncselekmény elkövetésével vádolhatja ugyan, de csak szűk körben van ennek következménye: ha 12. életévét betöltötte, és olyan bűncselekményt követett el, amelyért az ebbe az életkori kategóriába tartozó személyek is felelősségre vonhatók. Így erre figyelmeztetni csak meghatározott esetekben szükséges.

4. 5. Különösen védett tanú

A különösen védett tanúvá nyilvánítás egyik feltétele, hogy a tanú vallomásától várható bizonyíték mással nem pótolható.⁶⁷ Tekintve, hogy a 14. életévet meg nem haladott személyek csak akkor hallgathatók ki tanúként, ha a vallomásuktól várható bizonyíték mással nem pótolható, kihallgatásuk esetén e feltételt már nem kell vizsgálni. A további feltételek fennállását azonban természetesen meg kell állapítani. A különösen védett tanúvá nyilvánítást az ügyész indítványozza, és arról a nyomozási bíró dönt, majd a vádirat benyújtása előtt kihallgatja a tanút, illetve ismételten kihallgatja, ha ezt a tárgyalás előkészítése vagy a tárgyalás során a bíróság elrendeli.⁶⁸ Az ismételt meghallgatásról szóló rendelkezés viszont nem alkalmazható a 14. életévet meg nem haladott tanú esetében, mivel rá a korábban ismertetett különös szabályok vonatkoznak e tekintetben. A különösen védett tanú kihallgatásánál a nyomozási bírón, a jegyzőkönyvvezetőn és – ha szükséges – a tolmácson kívül csak az ügyész és a tanú érdekében eljáró ügyvéd lehet jelen, de ez a gyermekkorú esetén kiegészül a törvényes képviselővel és a gondozóval. A vallomásról jegyzőkönyvi kivonat készül, s a nyomozási bíró gondoskodik arról, hogy a kivonat alapján a különösen védett tanú személyére és tartózkodási helyére ne lehessen következtetni, majd átadja azt az ügyész részére. Az ügyész a vádirat

⁶⁵ Makai: i. m. 110-112. o.

⁶⁶ Uo. 112. o.

⁶⁷ Be. 97. § b) pont

⁶⁸ Be. 207. § (2) d) pont, illetve (3) bek.

benyújtásáig gondoskodik a kivonat elkülönített, zárt kezeléséről, amelyet addig az ügyészen kívül csak a nyomozó hatóság ismerhet meg.⁶⁹ Ezek a rendelkezések tehát fokozott, kettős védelmet nyújtanak a tanúnak: egyrészt elkerülheti a tárgyalást és ezzel a terhelttel történő találkozást, másrészt személyét és tartózkodási helyét az eljárásban résztvevő személyek nem ismerhetik meg. A 14. életévét meg nem haladott tanú minden esetben elkerüli a tárgyalást, hiszen tárgyalásra nem idézhető és azon nem hallgatható ki, így a kettős védelem első fele különösen védett tanúvá nyilvánítás nélkül is megilleti. Személye és tartózkodási helye azonban ismert lehet a terhelt és védője előtt is (kivéve, ha zártcélú távközlő hálózat útján történő kihallgatás esetén a személyazonossága megállapítására alkalmas egyedi tulajdonságai a közvetítés során torzítottak), ezért fontos és érdemes lehet különösen védett tanúvá nyilvánítani.

4. 6. Hatósági tanú

A hatósági tanú szemle, bizonyítási kísérlet, felismerésre bemutatás, lefoglalás, házkutatás és motozás végrehajtásánál történő alkalmazásának kötelező esete, ha az érintett személy írni-olvasni nem tud, illetőleg a 14. életévét nem töltötte be. Hatósági tanú kirendelése történhet hivatalból, vagy a gyanúsított, védője, valamint az eljárási cselekménnyel érintett személy indítványára.⁷⁰ Egyéb esetekben a felsorolt eljárási cselekményeknél, illetve az írni-olvasni nem tudó személy kihallgatásáról felvett jegyzőkönyv ismertetésénél a hatósági tanú alkalmazása lehetőség, amire az érdekeltet figyelmeztetni kell.⁷¹

Egy ügyben⁷² a gyermekkorú sértett a kihallgatásakor írni-olvasni nem tudott, a jegyzőkönyvet mindössze a keresztnévének nyomtatott betűkkel történő aláírásával látta el. Ezért őt figyelmeztetni kellett volna arra, hogy a felvett jegyzőkönyv ismertetésénél más személyek igénybevételeire tehet indítványt, mely figyelmeztetésre nem került sor.

4. 7. Értékelés és javaslatok

A Be. gyermekkorú tanúra vonatkozó szabályait is az előzőekben említett szétszórtság jellemzi. Ez megjelenik abban is, hogy a jogszabály szövege párhuzamosan használja a 14. életévét meg nem haladott és a 14. életévét be nem töltött személy kategóriákat, amelyek között vajmi kevés különbség van, és nincs különösebb oka e kettőség alkalmazásának, azonban megbonyolítja a szöveget és értelmezését. Emellett különösen nehéz eligazodni a kihallgatás

⁶⁹ Be. 213. § (2) bek.

⁷⁰ Be. 183. § (2) bek.

⁷¹ Be. 183. § (1) bek.

⁷² BH 2005. 385.

különböző módjai között, bár itt segítséget nyújt a 68/2008. BK vélemény. Értelmezési problémák ennek ellenére maradtak. Az egyik sarkalatos pont a „megalapozottan feltehető, hogy a tárgyaláson történő kihallgatása a fejlődését károsan befolyásolná” kitétel, mely a nyomozási bíró általi meghallgatás egyik feltétele – legalábbis elviekben. A már ismertettek szerint ennek szerepeltetése a rendelkezés szövegében felesleges vagy legalábbis rosszul fogalmazták meg. Mivel a 14. életévét be nem töltött személy sosem hallgatható ki tárgyaláson, e megalapozott feltevésnek ilyen formában nincs értelme. Ha ragaszkodik a jogalkotó a szűkítő feltétel alkalmazásához, a „bíróági szakban történő kihallgatása” vagy a „más módokon történő kihallgatása” fordulatokat kellene használnia. A bíróági szakban történő kihallgatás a gyermek fejlődését az időmúlásból eredő negatív következmények miatt valóban károsan befolyásolhatja. Felmerül a kérdés, hogy mennyiben hátrányosabb – az idő tényezőt leszámítva –, ha a gyermeket kiküldött/megkeresett bíróság hallgatja ki vagy zártcélú távközlő hálózat útján az eljáró bíróság. Itt válaszul talán a gyermekmeghallgató szobákat említhetnénk, amelyek használati lehetősége (csak) a nyomozási bírók számára biztosított. Ehhez hasonlóan problémás kitétel a „vallomásától várható bizonyíték mással nem pótolható” kifejezés, amely pedig a gyermekkorú kihallgatásának alapvető feltétele. Ezzel kapcsolatban említendő, hogy a pszichológus szakértő gyermek által elmondottakról történő, tanúkénti meghallgatásával közvetve mindig pótolható a gyermek vallomásától várható bizonyíték.

Mivel a gyermek csak akkor vezethető elő, ha kivonta magát a szülői felügyelet vagy gyámság alól, így itt az már nem merül fel, hogy annak ellenére alkalmazunk ellene kényszerintézkedést, hogy nem feltétlenül rajta múlik a mulasztás, de az a tényező még hangsúlyosabb, hogy félelmet kelthet a gyermekben a hagyományos szabályok szerinti elővezetés, ezért indokolt speciális szabályok kialakítása. Ajánlatos lenne annak konkrét Be.-beli rögzítése is, hogy abban az esetben, ha a gyermeket a nyomozási bíró már kihallgatta, azonban a bíróági szakban történő kihallgatása is szükségessé válik, de 14. életévét még nem töltötte be, megkeresett/kiküldött bíróság vagy zártcélú távközlő hálózat útján van lehetőség kihallgatására.

Az általam feldolgozott bíróági esetek tanúsága alapján a hatóságoknak jobban oda kellene figyelniük egyes szabályok betartására, különösen a gondozó, törvényes képviselő jelenléti jogára, lehetőségére és a vallomástételhez való hozzájárulása beszerzésére. Ezek elmulasztása súlyos következményekkel járhat, mert ilyenkor a vallomás bizonyítékként nem használható fel, ami a vádlott (esetlegesen téves) felmentését vagy a határozat későbbi hatályon kívül helyezését és a bíróság új eljárás lefolytatására kötelezését eredményezheti.

A fentiek ellenére egyértelműen megállapítható, hogy a vonatkozó joganyagot a gyermekbarát igazságszolgáltatás megteremtésére való törekvés jellemzi, s talán éppen emiatt vált a szabályozás túlzottan bonyolulttá és kohézió nélkülivé, hogy megfeleljen az újabb és újabb nemzetközi elvárásoknak, és választ adjon minden esetlegesen felmerülő kérdésre. A Be. a lehető legteljesebb mértékben a gyermeket és legfőbb érdekét helyezi a középpontba a gyermekeket is érintő ügyek esetében, s a gyakorlat is igyekszik így tenni a fentebb említett „hibák” ellenére, hiszen egyetlen mulasztásra számos olyan ügy jut, amikor mind a törvényi, mind az emberi kívánalmakat az eljárás során végig teljesítették.

5. Kitekintés a gyermekbarát igazságszolgáltatásra vonatkozó nemzetközi dokumentumokra

Fontosnak találom a gyermekbarát igazságszolgáltatás nemzetközi dokumentumaira való kitekintést, tekintve, hogy jelentősen érintik a nemzetek különböző jogágakba tartozó, gyermekeket érintő jogalkotását, így a büntetőeljárás gyermek- és fiatalkorú résztvevőire, s köztük a tanúkra vonatkozó szabályokat is. Emellett a gyermekekkel nap, mint nap kapcsolatba kerülő hatósági személyek számára is elvárásokat támasztanak. A terjedelmi korlátok miatt a számos dokumentum közül csak az általam legfontosabbnak tartottakat mutatom be.

5. 1. Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának iránymutatása a gyermekbarát igazságszolgáltatásról

Az Európa Tanács mindig is kiemelt kérdésnek tartotta a gyermekek jogainak védelmét és a gyermekbarát igazságszolgáltatás előmozdítását. Az iránymutatáshoz fűzött magyarázat két híres ügyre utal, amelyek alátámasztják a dokumentum szükségességét. A V. kontra Egyesült Királyság ügyben⁷³ két tízéves fiút, akik elraboltak és agyonverték egy kétéves gyermeket, a tárgyalás során felnőttként kezeltek – a bírák parókát és talárt viseltek, és csak néhány intézkedést tettek a gyermekek kora miatt. Az Emberi Jogok Európai Bírósága megállapította, hogy az eljárás nemcsak érthetetlen volt számukra, de félelmet is keltett bennük, s emiatt nem tudtak ténylegesen részt venni benne. Ezzel sérült az Emberi jogokról szóló európai egyezmény tisztességes tárgyaláshoz való jogot biztosító 6. cikke. Ezt támasztja alá az ellenük lefolytatott büntetőeljárás során alkalmazott szakértő véleménye is: V. nagyon félt attól, hogy megtámadják és megbüntetik cselekedetei miatt; amikor szóba került a tárgyalás, akkor pedig arról a sokkról beszélt, amit akkor érzett, amikor beengedték az embereket a tárgyalóterembe. Az eljárás alatt ezért az idő nagy részében magában számolt vagy a lábfejevel rajzolt a levegőbe. A Sahin kontra Németország ügyben⁷⁴, – amelynek alapjául szolgáló eljárás a szülői felügyelet és a láthatási jog kérdéskörét érintette – nem hallgatták meg a gyermek saját véleményét, holott ez az egyetlen módja annak, hogy megállapítsuk a gyermek legfőbb érdekét.

Az iránymutatás kidolgozásában részt vettek bírák, ügyvédek, ügyészek, akademikusok, pszichológusok, rendőrségi tisztviselők, szociális munkások és a tagállamok kormányainak képviselői, valamint megfigyelőként vezető nemzetközi kormányközi és nem kormányzati

⁷³ Case of V. v. the United Kingdom, [GC] no. 24888/94, ECHR 1999-IX

⁷⁴ Case of Sahin v. Germany [GC], no. 30943/96, ECHR 2001-V

szervezetek képviselői. Az Európa Tanács különböző konzultációkat is lefolytatott, többek között gyermekek és fiatalok bevonásával.

Maud de Boer Buquicchio, az Európa Tanács korábbi főtitkár helyettese az Európa Tanács célját így fogalmazza meg: „Az Európa Tanács kimondottan azt kívánja elérni, hogy az igazságszolgáltatás mindig gyermekközpontú legyen, függetlenül attól, hogy kik ők vagy mit tettek. A barát olyasvalaki, aki jól bánik velünk, megbízik bennünk és mi is megbízhatunk benne, odafigyel ránk és mi is odafigyelünk rá, megért minket és mi is megértjük; az igazi barátnak mindig van bátorsága figyelmeztetni, ha hibázunk, és mellettünk áll, hogy segítsen megoldást találni. A gyermekbarát igazságszolgáltatási rendszert ugyanezekkel a tulajdonságokkal kell felvértezni.”⁷⁵

Az iránymutatás definiálja a gyermek és a gyermekbarát igazságszolgáltatás fogalmakat.⁷⁶ Gyermek minden 18 évesnél fiatalabb személy. A gyermekbarát igazságszolgáltatás olyan igazságszolgáltatási rendszer, amely az elérhető legmagasabb szinten biztosítja a gyermekek jogainak tiszteletben tartását és hatékony érvényesítését, figyelembe véve az iránymutatás által meghatározott alapvető elveket, a gyermek érettségét, értelmi szintjét, valamint az ügy körülményeit. Hozzáférhető, életkornak megfelelő, gyors, gondos, a gyermekek jogaihoz és szükségleteihez igazodó igazságszolgáltatás. Ilyen gyermeki jogok a tisztességes eljáráshoz való jog, az eljárásban való részvétel és az eljárás megértésének joga, a magánélet, a családi élet, az integritás és a méltóság tiszteletben tartásához fűződő jog. Gyurkó Szilvia cikkében a következő táblázatba foglalja a gyermekbarát igazságszolgáltatási elveket:

⁷⁵ Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának iránymutatása a gyermekbarát igazságszolgáltatásról (az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága, 2010. november 17.) és annak magyarázata, Európa Tanács, Strasbourg – Luxemburg, 2012., 7. o.
http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/childjustice/Source/GuidelinesChildFriendlyJustice_HU.pdf
(Letöltés dátuma: 2014. 08. 22.)

⁷⁶ Uo. 17. o.

A büntetőeljárás		
előtt	alatt	után
- a büntethetőség korhatára - elterelés lehetősége	- a bíróság gyermekközpontú működése - jogi képviselő biztosítása a gyermeknek	- késedelem nélküli, a gyermek jogait tiszteletben tartó végrehajtás - kényszervégrehajtás csak végső esetben
- információhoz/ tájékoztatáshoz való jog		
- a rendőrség gyermekközpontú működése	- gyermek meghallgatása/ véleménynyilvánításhoz való jog - indokolatlan késedelem nélküli eljárás - gyermekbarát környezet és nyelv alkalmazása az eljárásban	

2. sz. ábra: Gyermekbarát igazságszolgáltatási elvek⁷⁷

A továbbiakban néhány általam különösen lényegesnek tartott szakaszt emelek ki, és annak a magyar büntetőeljárás jogban a gyermekkorú tanú vonatkozásában történő megvalósulását vizsgálom. A gyermeket megfelelően tájékoztatni kell már az eljárás előtt és az eljárás során is a jogairól, lehetőségeiről, a folyamatban lévő eljárásról, a következményekről, stb. A szülőnek adott tájékoztatás nem helyettesítheti a gyermeknek adott tájékoztatást.⁷⁸ Ennek magyarázata, hogy a gyermeket önálló személynek kell tekinteni, aki maga rendelkezik az iránymutatásban deklarált jogokkal, illetve hogy a szülők nem mindig osztanak meg minden információt. Ezeket a követelményeket a Be.-ben az idézéshez, értesítéshez fűzött tájékoztató küldésének kötelezettsége és a tanúvallomás elején a gyermek számára átfogalmazott tanúi jogokról szóló tájékoztatás megfelelően megvalósítja. Nem tartalmaz viszont büntetőeljárás törvényünk az ítéletek és végzések gyermek számára történő megmagyarázására rendelkezéseket. Az iránymutatás ezt is leszögezi: a gyermekeket érintő ítéleteket és bírósági végzéseket a gyermek számára érthető nyelvezettel el kell magyarázni, különösen azokat, ahol a gyermek véleményét nem vették figyelembe.⁷⁹ Ha ez hatósági szinten elmarad, akkor az ügyvéd vagy más megfelelő személy (pl. a szülő) feladata a magyarázat megadása a gyermek számára.

⁷⁷ Gyurkó Szilvia: Gyermekközpontú büntető igazságszolgáltatás Magyarországon, In: Belügyi Szemle, 2013/9., 39. o.

⁷⁸ Uo. 20-21. o.

⁷⁹ Uo. 28. o.

Ha egy gyermeket valamely eljárásban meghallgatnak, erre lehetőleg zárt ülésen kell sort keríteni, amelyen csak a közvetlenül érintettek lehetnek jelen, és ők is csak akkor, ha nem akadályozzák a gyermeket a vallomástételben.⁸⁰ A Be. a gyermekkorú meghallgatására az ismertetettek szerint több lehetőséget is biztosít. E módok biztosítják a tárgyalás és az eljárás résztvevőivel való találkozás elkerülését, valamint a jelenléti joggal rendelkező személyek korlátozását.

Az iránymutatás fontosnak tartja a multidiszciplináris megközelítést⁸¹: a különböző szakemberek együttműködését annak érdekében, hogy átfogó képet alkossanak a gyermekről. Ezért van lehetőség a magyar büntetőeljárási jogban is igazságügyi pszichológus szakértő kirendelésére, aki felméri a gyermek vallomástételre való alkalmasságát, készségét és megbízhatóságát.

Az iránymutatás szerint valamennyi gyermeket érintő eljárásban a sürgősség elvét kell követni, hogy védjük a gyermek legfőbb érdekét, és az ügy a lehető leggyorsabban megoldódjék.⁸² A Be. csak a kiskorú *sértett* érdekében rendel el soronkívüliséget és csak meghatározott bűncselekményeknél. Csupán amiatt, hogy a tanú gyermek- vagy fiataalkorú, nincs lehetőség soron kívüli eljárásra. Egyrésztől figyelembe kell vennünk azonban, hogy a Be. szabályai alapján a gyermekkorú tanú nem vesz részt a tárgyalásokon, csak a saját (tárgyaláson kívüli) meghallgatásán, így az eljárás hossza csak közvetetten érinti őt, nincs kitéve folyamatosan az eljárás esetleges negatív hatásainak. Másrésztől én úgy vélem, hogy mégis lenne értelme és előnye az eljárás soron kívüli kezelésének a gyermekkorú tanúra tekintettel, hogy ne tartsuk őt sokáig bizonytalanságban, szorongásban az ügy kimenetelét illetően.

A gyermekeket érintő ügyeket megfélemlítéstől mentes, a gyermek iránt érzékeny környezetben kell kezelni.⁸³ A meghallgatáshoz a legjobb környezetet Magyarországon a gyermekmeghallgató szobák tudják biztosítani. Ehhez hasonlóan Izlandon, Norvégiában és Svédországban a bántalmazásos és egyéb erőszakos ügyekkel „gyermekházakban” foglalkoznak, az érintett gyermekeket ott hallgatják ki, illetve orvosi vizsgálatra és tanácsadásra is lehetőség van.⁸⁴

⁸⁰ Uo. 22. o.

⁸¹ Uo. 23. o.

⁸² Uo. 28. o.

⁸³ Uo. 29. o.

⁸⁴ Uo. 66. o.

Összességében elmondható, hogy a Be. rendelkezései az iránymutatással összhangban vannak, a gyakorlat pedig szintén igyekszik mindenben megfelelni a gyermekbarát igazságszolgáltatás követelményeinek, amely területen kiemelkedően fontosnak ítélem meg a nyomozási bíró munkáját és a gyermekmeghallgató szobák használatát. A rendőrségen a kiskorúak problémájának kiemelt kezelése érdekében minden kapitányságon van olyan bűnmegelőzési szakember, aki a kiskorúak védelmével is foglalkozik, a rendőr-főkapitányságon pedig külön gyermek- és ifjúságvédelmi koordinátor működik. A kiskorúakkal kapcsolatos veszélyhelyzetekkel egyébként általában nők foglalkoznak, s az őket érintő bűnügyeket többségében ugyanazok kapják.⁸⁵

Az iránymutatás folytatásának tekinthető az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága által 2012-ben elfogadott Gyermekjogi Stratégia (2012-2015), amelynek célja az előírások és a gyakorlat közötti megfelelés megteremtése, a gyermekbarát szolgáltatások és rendszerek kiépítése és népszerűsítése.

5. 2. Az Európai Unió dokumentumai

Az EU 2009-2010-es programja, a CURE a büntető igazságszolgáltatással kapcsolatba kerülő gyermek áldozatok helyzetével foglalkozott. A projekthez tartozó tanulmányok egyik konklúziója, hogy a gyermek áldozatok helyzete és a büntetőeljárással kapcsolatban számukra nyújtott támogatás nem kellően átgondolt a büntetőjogi politikában. Hiányzik az átfogó kép és a teljes körű megközelítés, ezért stratégiai megközelítésre és kötelező erejű jogalkotásra van szükség.⁸⁶ A gyermek áldozatok helyzetének jobbá tétele a projekt alapvető és átfogó célkitűzése, amit két hosszú távú célkitűzés támogat: a gyermek áldozatok támogatása és az ismételt viktimizáció megelőzése.⁸⁷

A projektnek négy témaköre van, amelyekkel kapcsolatban EU-szerte vizsgálódások folytak. Az első az információ, amely minden további jog gyakorlásának feltétele, és amelyet két nézőpontból vizsgáltak: az információnyújtás jogi kötelezettsége és a gyermekbarát információk elérhetősége. A második a gyermek áldozat helyzete a nyomozásban; itt hangsúlyos a kihallgatások száma és hossza, a kihallgató személye és a kihallgatáskor jelenlévők meghatározása. A harmadik a gyermek áldozat jogi képviselője. Az utolsó témakör

⁸⁵ Pápai Balázs – Pásztor Attila: Gyermekvédelem a rendőrségen, In: Belügyi Szemle, 2013/9. 44. o.

⁸⁶ Child victims in the Union - Rights and Empowerment, CURE, A report of the CURE project 2009-2010, 9-10. o. http://www.unicef.org/ceecis/Child_victims_in_the_Union_CURE.pdf (Letöltés dátuma: 2014. 09. 05.)

⁸⁷ Uo. 15. o.

pedig a gyermek bíróságon való jelenlétével foglalkozik: alkalmas és megbízható tanú-e, továbbá szükséges-e, hogy személyesen jelen legyen a tárgyalóteremben.⁸⁸

A projekthez két tanulmány tartozik, amelyek egyikének alapját a tagállamok igazságügyi minisztériumaihoz címzett, a gyermek áldozatok jogi helyzetéről szóló kérdőív képezi, míg a másik a gyermek áldozatok helyzetét könnyítő legjobb gyakorlatokkal foglalkozik.⁸⁹ E legjobb gyakorlatok közül említésre kerül például a „Bántalmazás nélküli gyermekkor – jobb gyermekvédelem felé Kelet-Európában” (Childhood without abuse – towards a better child protection in Eastern Europe) elnevezésű projekt, a több szervezetet átfogó kockázatértékelési konferenciák (Multi Agency Risk Assessment Conference – MARAC) megközelítése Angliában és Walesben, illetve a Gyermek Ház modell Izlandról (Barnahus, the Children’s House).

A CURE projekt legfontosabb következtetései négy pontba foglalhatók. 1. Minden bűncselekményt elszenvedett gyermek különösen sérülékeny áldozatnak tekintendő, ezért a körülményeihez legjobban illeszkedő különleges bánásmódra van szüksége. 2. A teljes körű megközelítés kívánatos, magába foglalva a gyermek ismételt viktimizációtól való megóvását. 3. A gyermek áldozatok számára lehetővé kell tenni, hogy személyesen tegyenek jogi lépéseket alapvető jogaik védelme és igazságszolgáltatáshoz való hozzáférésük érdekében. 4. A gyermek áldozatokat védő büntető igazságszolgáltatási nemzeti stratégiák fejlesztésre szorulnak.⁹⁰

A fenti projekt kiindulási pontul szolgál a gyermekbarát igazságszolgáltatás megvalósításához, amely felé tett lépések egyike az EU 2012-es irányelve a bűncselekmények áldozatainak jogaira, támogatására és védelmére vonatkozó minimumszabályok megállapításáról (továbbiakban: EU irányelv) gyermekekre vonatkozó része.⁹¹ Az EU irányelv Preambuluma leszögezi, hogy alkalmazása során a gyermekek mindenek felett álló érdekeit elsőrendű fontosságúként kell figyelembe venni⁹², az Általános rendelkezések pedig megerősítik ezt: a tagállamok biztosítják, hogy gyermek áldozat esetén a gyermek mindenek felett álló érdekét veszik figyelembe, amelyet egyéni alapon értékelnek⁹³.

⁸⁸ Uo. 22. o.

⁸⁹ Uo. 27-28. o.

⁹⁰ Uo. 166-167. o.

⁹¹ Az Európai Parlament és a Tanács 2012/29/EU irányelve (2012. október 25.) a bűncselekmények áldozatainak jogaira, támogatására és védelmére vonatkozó minimumszabályok megállapításáról és a 2001/220/IB tanácsi határozat felváltásáról (HL L 315., 2012.11.14., 57-73. o.)

⁹² EU ie. (14) Preambulum-bek.

⁹³ EU ie. 1. cikk (2) bek.

A gyermek áldozatokról vélelmezni kell, hogy specifikus védelmi szükségleteik vannak, mégpedig az ismételt áldozattá válás, a megfélemlítés és megtorlás kockázata miatti sérülékenyséjük miatt. Ennek ellenére egyéni értékelést is kell végezni, amely alapján megállapítható, hogy az EU irányelvben meghatározott, a speciális védelmi szükségletekkel rendelkező áldozatokra vonatkozó különleges intézkedések alkalmazandók-e rájuk, s ha igen, milyen mértékben⁹⁴. E különleges intézkedések csoportosíthatók az alapján, hogy az eljárás mely szakaszában kerül sor alkalmazásukra. A bünygyi nyomozás során például a kihallgatást az e célból kialakított/átalakított helyiségben, erre kiképzett szakemberek révén vagy segítségükkel kell végezni. A bírósági eljárás során az intézkedések célja a tanúvallomás alatt az áldozat és az elkövető közötti vizuális kapcsolat elkerülése megfelelő módszerekkel.⁹⁵ Ezen felül gyermek áldozatok esetén további intézkedések biztosítását vállalják a tagállamok⁹⁶. Így a bünygyi nyomozás során történő kihallgatásról audiovizuális felvétel készülhet, s e felvétel bizonyítékként felhasználható a büntetőeljárás során. Mind a nyomozás, mind a büntetőper során speciális képviselőket neveznek ki a gyermek számára, ha a szülői felügyeleti jogot gyakorló szülőt kizárták a gyermek képviseletéből, vagy ha a gyermeknek nincs kísérője, illetve elszakadt családjától. E speciális intézkedések nemzeti jogunkban a vállaltaknak megfelelően és a már ismertettek szerint megvalósulnak.

Egy 2014-es, a büntetőeljárásban érintett gyermekek helyzetéről szóló összefoglaló szerint a gyermek tanúkat érintő leggyakoribb (azaz több, mint 20 tagállamban megvalósuló) garanciák a következők: a gyermekkorú tanúk igényeihez igazodó kihallgató szobák/tárgyalótermek/eljárások; jog a magán- és családi élet védelméhez az eljárás minden szakaszában; a bíróság mérlegelési jogköre a gyermekkorú tanút érintő büntetőeljárásról szóló információ közzététele tekintetében és a médiára vonatkozó szabályozás a gyermek magánélethez való jogának védelme érdekében. A legkevesbé elterjedt (azaz kevesebb, mint 10 tagállamban élő) garanciák közé tartozik a büntetőeljárásokban való tényleges részvétel joga; a gyermek jogairól és az eljárásról szóló információhoz való jog a gyermek vagy képviselője számára a gyermek hatósággal való kapcsolatba lépésétől kezdve; ingyenes jogsegélyhez való jog ugyanolyan vagy enyhébb feltételekkel, mint a felnőttekéi.⁹⁷

⁹⁴ EU ie. 22. cikk (4) bek.

⁹⁵ EU ie. 23. cikk (2)-(3) bek.

⁹⁶ EU ie. 24. cikk (1) bek.

⁹⁷ Summary of contextual overviews on children's involvement in criminal judicial proceedings in the 28 Member States of the European Union, 56-57. o. <http://bookshop.europa.eu/en/summary-of-contextual-overviews-on-children-s-involvement-in-criminal-judicial-proceedings-in-the-28-member-states-of-the-european-union-pbDS0313659/> (Letöltés dátuma: 2014. 09. 05.)

Kiemelt jelentőségű a Pupino-ügy⁹⁸ néven elhíresült, az EU Bírósága által lefolytatott előzetes döntéshozatali eljárás, melynek alapját képező ügyben egy olasz óvónő ellen folytattak büntetőeljárást öt éven aluli gyermekek ellen elkövetett fegyelmezési eszközzel való visszaélés és súlyos testi sértés bűncselekményének vádjával. Az olasz büntetőeljárás törvény az adott esetre nem biztosította a gyermek tanúk előzetes nyomozással megbízott bíró általi meghallgatását és a nyilvánosság tárgyalásról való kizárását. Az ügyben eljáró olasz bíróság úgy vélte, hogy ez ellentétes a büntetőeljárásban a sértett jogállásáról szóló, 2001. március 15-én elfogadott 2001/220/IB kerethatározattal⁹⁹. Az Európai Unió Bíróságának feltett kérdés a következő volt: a kerethatározat meghatározott cikkei úgy kell-e értelmezni, hogy a nemzeti bíróságnak a kiskorú gyermek részére tanúvallomása nyilvános tárgyaláson kívüli, azt megelőző megtételét engedélyeznie kell. A kérdéses rendelkezések azt biztosítják, hogy a sértetteket csak a büntetőeljárás céljához szükséges mértékben hallgassák ki, illetve kötelezik a tagállamokat a különösen veszélyeztetett sértetteknek a legmegfelelőbb bánásmódban részesítésére, és azon sértettek számára, akiket meg kell védeni a nyilvános bírósági tárgyaláson való tanúskodás következményeitől, annak biztosítására, hogy bármely alkalmas eszköz igénybevétele mellett feltételek mellett tehessenek vallomást, amelyekkel a fenti cél elérhető. A kerethatározat nem határozza meg a veszélyeztetett sértett fogalmát, de a Bíróság megállapította, hogy az adott ügyben a gyermekek korukra és az általuk állítottan a sérelmükre elkövetett bűncselekmények jellegére és következményeire tekintettel ilyennek minősíthetők. A Bíróság a feltett kérdésre igenlő választ adott, hozzátéve, hogy a nemzeti bíróságnak a nemzeti jog szabályainak összességét figyelembe kell vennie, és azt, amennyire csak lehetséges, e kerethatározat szövegére és céljára tekintettel kell értelmeznie. Az ügy fontosságát a kerethatározat gyermekkorú tanúkra vonatkozó rendelkezéseinek értelmezése mellett az adja, hogy a Bíróság kimondta, hogy habár az EU alapszerződése alapján a kerethatározatoknak nincs közvetlen hatályuk, mégis érvényesíthetők azokban a tagállamokban, ahol hatással vannak a nemzeti jog értelmezésére. Ez a bűnügyi együttműködés területén jelentős lépés volt, és jól mutatja az egységesítés tendenciáját, amelyre nagy szükség van a különböző tagállamok eltérő eljárási rendelkezései miatt, mert a szabályozási különbségek azt eredményezik, hogy nem minden országban részesülnek a gyermek áldozatok ugyanolyan fokú védelemben.

⁹⁸ C-105/03. sz. ügy a Maria Pupino ellen folyó büntető eljárásról ECLI:EU:C:2004:712

⁹⁹ A Tanács kerethatározata (2001. március 15.) a büntetőeljárásban a sértett jogállásáról (HL L 82., 2001.03.22., 1-4. o.) Ezt a már ismertetett EU-irányelv helyezte hatályon kívül és váltotta fel.

6. Gyermek-tanúvallomások a gyakorlatban

Az igazságszolgáltatás feladata – nevéből adódóan is – az igazság megtalálása, és az annak megfelelő következmények érvényesítése. A büntetőeljárásban (is) igazsággként az fogadható el, amit a hatóságok bizonyítani tudnak. Ahhoz, hogy a valóság és a bizonyított tények fedjék egymást, szükség van a tanúvallomások helyes értékelésére. Különösen igaz ez a gyermek- és fiataalkorú tanúk esetében. Emiatt tartom fontosnak a tanúvallomás létrejötté szakaszainak és az információtorzulásnak a vizsgálatát, a gyermek képességei, érdekei, egyedi jellemzői feltárását.

6. 1. A tanúvallomás létrejötté, az információ-torzulás és a gyermekek jellemzőinek pszichológiai jellegű vizsgálata

Katona Géza szerint az értékelés során azt kell vizsgálni, hogy a tanú képes-e és akarja-e a bizonyítandó ténnyel kapcsolatban az igazságot vallani.¹⁰⁰ Így el kell különíteni egymástól a tanú igazmondási képességét, melyet fizikai, fiziológiai és pszichológiai adottságai határoznak meg, és az érdekei által befolyásolt igazmondási akaratát. Ezek megítélésében – különösen akkor, ha nem átlagos felnőtt emberről van szó, hanem gyermekekről, fiatalokról – segíthet a pszichológus szakértő, aki könnyebben fel tudja tárni a belső mozgatórugók harcát.

A gyermekkor kategóriáján belül a képességek, jellemzők alapján csoportokat lehet képezni, Katona Géza például a következő differenciálást ismerteti munkájában.¹⁰¹ A 7 év alatti gyermekeknek jó észlelési képességük van, de ezt a képzelődés veszélyezteti – sok esetben nem az igazat mondják, anélkül, hogy súlyát átéreznék (a felelősségérzet felnőttektől alacsonyabb szintje természetesen gyermekkorban végig észlelhető); ebben a korban különösen fontos a gyermek nézőpontjába történő beilleszkedés. 6 és 10 éves kor között fokozódik a megfigyelő- és az emlékezési képesség, de még figyelembe kell venni az életkorból adódó értelmi korlátokat. A 10 év feletti gyermekeknél már megjelenik a társadalmi környezet befolyása, de a gyermekekre ebben a korban jellemző széles körű érdeklődésnek köszönhetően jó tanúk, közlékenyek. 11-12 éves korban és azt követően nagyobb szerepet kap a fiatal tanú neme, ugyanis a serdülő lányoknál fokozódik a környezetük iránti érdeklődés, illetve ebben a korban hajlamosak ábrándképek kialakítására, ami viszont a tanúzás szempontjából negatív tulajdonság. 15 éves kor után az egyéniség tényleges vagy vélt kifejlődése jellemző, csökken a

¹⁰⁰ Katona Géza: Valós vagy valótlan? Értékelés a büntetőperbeli bizonyításban, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1990, 106. o.

¹⁰¹ Uo. 107-108. o.

nyílt eszközökkel történő befolyásolhatóság, de a környezet és eseményei iránti figyelem is. Az 1990-ben közzétett munka óta némileg változott a fiatalok szerepe a társadalomban, és ennek köszönhetően viselkedésük, tulajdonságaik is, valamint a szülőktől való függetlenedés időpontja is későbbre tehető, mint korábban. Emiatt véleményem szerint az egyéniség kifejlődése 15 éves korban még nem történik meg, és a befolyásolhatóság is csak később csökken. Másrésről rohanó világunkban a mai tizenévesek sok olyan dolgot megtapasztalnak, amit az évtizedekkel ezelőtti fiatalok nem, s a tapasztalatoknak, a világ ismeretének nagy szerepe van a tanúvallomás kapcsán.

A (tanú)vallomás létrejöttének három szakasza van: 1. az adott esemény észlelése, 2. annak emlékezetben való tárolása és 3. annak visszaidézése.¹⁰² E szakaszok közül a harmadik történik a tanúkihallgatás során, ezért itt van lehetősége a hatóságnak a vallomás létrejöttébe történő beavatkozásra: a megfelelő körülmények megteremtésével és megfelelő kérdések feltételével elősegítheti, javíthatja a visszaidézés folyamatát, de ugyanígy rossz irányba is befolyásolhatja a vallomástételt. Egyes vélemények szerint traumák – mint amilyen egy bűncselekmény elszemvedése vagy észlelése – esetén más folyamat megy végbe az emlék megőrzése és visszaidézése kapcsán, mint hétköznapi események esetén.¹⁰³ Súlyos trauma esetén felléphet a „black out”-szindróma, azaz a személyiség szétesésének megakadályozása érdekében a gyermekek elhárító mechanizmusokat alkalmaznak, és minden pszichés erejüket ezek fenntartására fordítják, ennek következményeképpen alkalmatlanná válnak a meghallgatásra.¹⁰⁴

A következőkben röviden összefoglalom Kulcsár Gabriella és Pásztor Attila cikke¹⁰⁵ alapján az információ torzulási lehetőségeit az egyes szakaszokban. Az észlelési szakaszból három tényező említhető: a figyelem szelektivitása – amit pozitívan befolyásol az előzetes tudás és negatívan a túlzott mértékű stressz; a rövid távú memóriából a hosszú távúba történő átvitel során előforduló problémák és végül az emléknymok eltérő mértékű erőssége és tartóssága – amit meghatároz az életkor, az adott személy észlelési minősége: megfigyelő vagy részes, illetve az esemény ismétlődése. Az emlékezetben való tárolás szakaszát befolyásolja a tárolás időtartama és az utólagos tapasztalatok. A felidézés fázisa kapcsán ismerünk külső

¹⁰² Kulcsár Gabriella – Pásztor Attila: A gyermek-tanúvallomások információtartalmának torzulási lehetőségei, In: Rendészeti Szemle 2007/5. 83. o.

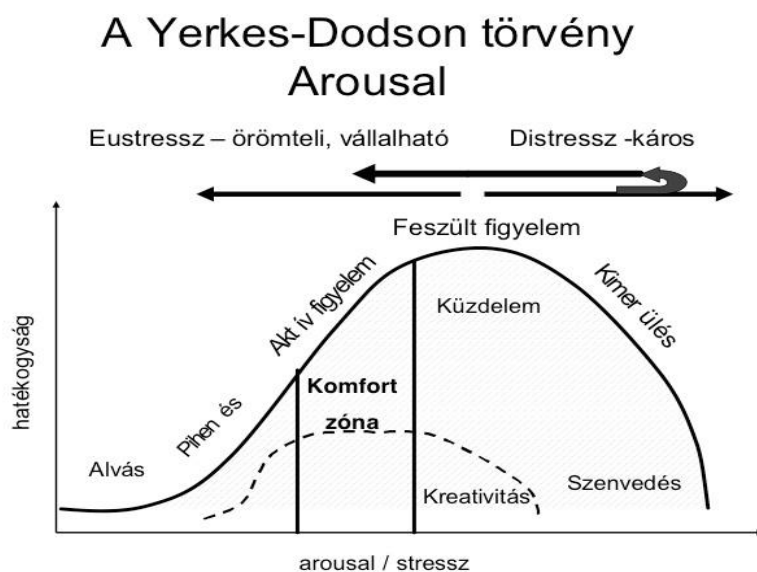
¹⁰³ Mitchell L. Esien – Gail S. Goodman: Trauma, memory and suggestibility in children, Development and Psychopathology 10/1998. 717. o.

¹⁰⁴ Kulcsár – Pásztor: i. m. 92. o.

¹⁰⁵ Uo. 83-94. o.

körülményeket (elkövető jelenléte, kihallgatási technika, kihallgatónak való megfelelési vágy) és belső adottságokat (nyelvi fejlettségi szint, kognitív képességek, intelligencia, temperamentum, befolyásolhatóság), amelyek hatással vannak a vallomásra.

A figyelem szelektivitásával kapcsolatban megemlíthető, hogy ha a gyermeket erőltetjük, hogy olyan részletekre emlékezzen vissza, amelyeket ő nem tartott fontosnak, ezért nem vagy nem pontosan tárolt el memóriájában, az fantáziáláshoz és hamis beszámolóhoz vezethet, tekintve, hogy a gyermek szeretne megfelelni a kérdező elvárásainak.¹⁰⁶ Fontos a gyermek előzetes tudása, amely segíthet neki az események megértésében, ebből következően megjegyzésében és a későbbiek során felelevenítésében. Ezért (is) lehet fontos a szülők, az óvoda és az iskola általi felvilágosítás a gyakran előforduló bűnöző magatartásokról – gondolok itt lopásra, testi sértésre –, természetesen az adott korosztálynak megfelelő mélységben és fogalmak használatával. Így ezeket az eseményeket fel tudja ismerni, mozzanatait el tudja tárolni emlékezetében és a felnőtteknek el tudja mondani. A túlzott mértékű stressz emlékezetre gyakorolt negatív hatásának alapja a Yerkes-Dodson törvény.¹⁰⁷ Eszerint az arousal (az idegi-hormonális rendszer izgalmi szintje) és a teljesítmény, hatékonyság közötti összefüggés egy fordított U alakú görbén jeleníthető meg, ahogy a következő ábra mutatja.

3. sz. ábra: A Yerkes-Dodson törvény¹⁰⁸

¹⁰⁶ Esien – Goodman: i. m. 725. o.

¹⁰⁷ Betty N. Gordon – Lynne Baker-Ward – Peter A. Ornstein: Children's Testimony: A Review of Research on Memory for Past Experiences, Clinical Child and Family Psychology Review, Vol. 4., No. 2., 2001, 162. o.

¹⁰⁸ <http://www.hrportal.hu/hr/a-stressz-jelei-a-szervezetben-belul-20101018.html> (Letöltés dátuma: 2014. 08. 30.)

Amikor a stressz szintje átlagos, az egyén a komfort zónájában van, és aktív figyelemre képes, így teljesítménye magas, a feszült figyelem idején pedig még magasabb. Ezzel szemben mind alacsony, mind túlzottan magas stressz szint esetén romló teljesítmény figyelhető meg. A különböző élettörténettel rendelkező gyermekekben különböző szintű stresszt válthat ki ugyanaz az esemény. A szülőkhöz bizonytalanul kötődő gyermekek nagyobb distresszt élnek át, mint biztonságosan kötődő társaik, s ennek következtében több hibát ejtenek a történetek felidézésekor.¹⁰⁹

Az élmények ismétlődése az emlékenyomok erősségét befolyásolja, méghozzá kétoldalúan. A többször is átélt eseményekre erőteljesebben emlékszik a gyermek. Másrészt pedig megtörténhet az is, hogy a több hasonló esemény alapján kialakít egy sémát, egy forgatókönyvet az esemény lefolyásáról, és az emlékek felidézésekor az jut eszébe, hogy az esemény általában hogyan szokott történni.¹¹⁰ Lehetséges az is, hogy azokat a részleteket, amelyek nem illenek a sémába, nem jegyzi meg, könnyebben elfelejti, vagy nem tartja említésre méltónak.

Általánosságként elmondható, hogy az emlékezetben való tárolás időtartama befolyásolja, hogy az emlék mennyiben változik felidézéséig, köszönhetően a felejtés természetes folyamatának, így minél gyorsabban történik az esemény után a gyermek kihallgatása, annál pontosabban és részletesebben mondja el a történeteket.¹¹¹ Azonban stressz esetén nem tanácsos közvetlenül az események után kikérdezni a gyermeket, hiszen ekkor még egy ideig olyan állapotban lehet, ami rontja a teljesítményét.

Az előzetes tudáshoz hasonlóan az utólagos tapasztalatok is nagyon fontosak. Ha a gyermek az eseményeket megbeszélheti valakivel, az segít számára feldolgozni a történeteket, és az addig érthetetlen cselekedetek, motivációk megvilágosodhatnak előtte. Azonban egy ilyen beszélgetés során a gyermek befolyásolható, lehetséges, hogy a neki a történeteket elmagyarázó személy álláspontját teszi magáévá. Andrea Follmer Greenhoot azt vizsgálta, hogy a gyermekek változó tudásanyaga milyen kapcsolatban van emlékezetükkel¹¹². Óvodás gyermekeknek mesélt el egy történetet, csoportokra osztotta őket, és a vizsgálat során a különböző csoportoknak különböző sorrendben mondott semleges, negatív és pozitív információkat a történet főszereplőjéről. Megállapította, hogy a gyermekek olyan képet alkottak a főszereplőről,

¹⁰⁹ Gordon – Baker-Ward – Ornstein: i. m. 163. o.

¹¹⁰ Uo. 165. o.

¹¹¹ Kulcsár – Pásztor: i. m. 86. o.

¹¹² Andrea Follmer Greenhoot: Remembering and Understanding: The Effects of Changes in Underlying Knowledge on Children's Recollections, Child Development, Vol. 71., No. 5., 2000. 1309-1328. o.

amely megfelelt a manipulációk során kapott információknak, és amennyiben változtak a kapott információk a főszereplőről, készek voltak megváltoztatni véleményüket. A változtatás oka vagy az volt, hogy elfelejtették korábbi benyomásukat, vagy azt hitték, hogy korábban tévedtek. Néhányan azonban azt gondolták, hogy a kérdéses személy idővel egyszerűen változott – ezt mutatja az egyik gyerek megnyilvánulása utolsó kikérdezése alkalmával: „Eric valaha kedves volt, de most már gonosz.”¹¹³ E vizsgálat mindenképpen bizonyítja az utólagos befolyásolhatóságot, illetve, hogy a gyermekek változó, fejlődő tudásanyaguknak megfelelően értelmezik a korábban látottakat.

A vallomás létrejöttének utolsó szakaszával, a felidézéssel kapcsolatban a kihallgatási technikával foglalkozom részletesebben. A kihallgatás során már maga a kihallgató személye is fontos, mert a gyermeknek bizalmába kell őt fogadnia ahhoz, hogy valós és kellően részletes vallomást tegyen. Ez vonatkozik mindenkire, akivel a gyermek a kihallgatás lebonyolításáig kapcsolatba kerül, hogy a gyermek a hatóságra általánosságban úgy tekintsen, mint egy őt segítő és figyelmesen meghallgató szervezetre.

Problémát okozhat a kihallgató előítélete, például, ha már a gyermek meghallgatása előtt meg van győződve arról, hogy az adott bűncselekmény megvalósult-e és ha igen, hogyan. Ebben az esetben ugyanis csak azokat a kérdéseket teszi fel, amelyek megválaszolása az ő meggyőződését támasztja alá, s ezeket olyan megfogalmazásban és hangsúlyban kérdezi, hogy az általa várt választ kaphassa. Elek Balázs szerint a hanglejtés megváltoztatása, egyes szavak hangsúlyozása, a gesztikulálás, a mimika, amelyekkel elégedettségét vagy ennek ellenkezőjét fejezi ki a kérdező, bármilyen kiegészítő megjegyzés olyan tényező, amelyben megvannak a befolyásolás elemei.¹¹⁴

Néhányan úgy gondolják, hogy bizonyos esetekben szükséges különleges stratégiák használata ahhoz, hogy a gyermek elárulja, hogy valóban látta, átélte az adott bűntettet – különösen szexuális vagy erőszakos jellegű bűncselekmények esetén, amikor a gyermekek annyira rémültek vagy zavarban vannak, hogy maguktól, saját akaratukból nem mondanák el, mi történt velük. E taktikák közé tartozik a rávezető kérdések ismételt használata, ismételt meghallgatás, megvesztegetés vagy fenyegetés, stb.¹¹⁵ Ezek adott esetben működhetnek, más esetben azonban hibás következtetések levonását eredményezhetik, ezért mindenképpen

¹¹³ Uo. 1321-1322. o.

¹¹⁴ Elek: i. m. 96. o.

¹¹⁵ Maggie Bruck – Stephen J. Ceci: Amicus Brief for the Case of State of New Jersey v. Michaels Presented by Committee of Concerned Social Scientists <http://falseallegations.com/amicus.htm> (Letöltés dátuma: 2014. 09. 04.)

meggondolandó használatuk. Tanulmányok szerzői (pl. Clarke-Stewart, Thompson és Lepore (1989)) mutatták ki, hogy azok a kérdezők, akik hamis információt kaptak egy adott eseményről, gyakran úgy alakították a kérdezett gyermek beszámolóját, hogy az megfeleljen az előzetesen kapott (hamis) információk alapján kialakított meggyőződésüknek. A kérdező meggyőződése befolyásolja tehát kérdezési stílusát, ez pedig a gyermek vallomásának pontosságát. Már egyetlen előfeltételezés is – különösen, ha téves – nagyon veszélyes lehet.¹¹⁶ A kihallgatónak ezért függetlenítenie kell magát az általa elképzeltektől és a hasonló esetekről szerzett tapasztalataitól.

Sokszor a kérdező nem tisztázza a gyermekkel, hogy nem baj, ha nem tud minden kérdésre válaszolni, s hogy az olyan kérdésekre inkább ne is válaszoljon, amelyekre nem ismeri a választ, illetve ha valamit nem ért, akkor nyugodtan kérjen magyarázatot. Zajac, Gross és Hayne 5 és 13 év közötti, bíróság előtt kihallgatott gyermekeket érintő tanulmánya¹¹⁷ szerint a gyermekek ritkán kértek magyarázatot, és megpróbáltak olyan kérdésekre is válaszolni, amelyek kétértelműek, nehezen érthetőek vagy egyenesen értelmetlenek voltak. A gyermekek akarata arra, hogy értelmetlen kérdéseket is megválaszoljanak a kérdés típusától függ: a nyílt kérdésekre, ahol korlátlan választási lehetőség van, kevésbé szívesen válaszolnak, mint a zárt, eldöntendő kérdésekre. Nagy százalékban megválaszolták az „Egy doboz hangosabb, mint egy térd?” kérdést, de csak kis arányban a „Mit esznek a téglák?” kérdést.¹¹⁸

Ibolya Tibor kihallgatási technikákról szóló munkájában¹¹⁹ említi a kognitív interjút, amely ma 7 szakaszból áll: 1. bemutatkozás, személyes kontaktus kiépítése, 2. a kihallgatás céljainak kifejtése, 3. szabad beszámoló, 4. kérdések feltevése (eleinte nyitott, majd a végén eldöntendő kérdések egyes részletek vonatkozásában), 5. fordított sorrendű visszaemlékezés és perspektívaváltás, 6. az elhangzottak összegzése, egyeztetés és végül 7. az interjú lezárása, a tanú távozása.¹²⁰ Véleményem szerint ez a stratégia jól alkalmazható gyermekkorú tanúk esetében is, hiszen az ő esetükben is kiemelten fontos az emlékezést elősegítő technikák használata, illetve egy ilyen felépítésű kihallgatás megakadályozza azt, hogy a kihallgató előítélete kerüljön előtérbe. A gyermekekre jellemző viszont, hogy a szabad emlékezési szituációban nem mondanak sokat, mert maguktól kevesebbre emlékeznek, mint a felnőttek,

¹¹⁶ Uo.

¹¹⁷ Rachel Zajac – Julien Gross – Harlene Hayne: Asked and Answered: Questioning Children in the Courtroom, Psychiatry, Psychology and Law, vol. 10, no. 1., 2003, 199-209. o.

¹¹⁸ Uo. 200-201. o.

¹¹⁹ Dr. Ibolya Tibor: Kihallgatási taktika a nyomozásban <http://ibolyatibor.atw.hu/Sajat/3.pdf> (Letöltés dátuma: 2014. 09. 04.)

¹²⁰ Uo. 18-19. o.

ezért kérdésekkel kell segíteni őket.¹²¹ Ennek ellenére mégis elengedhetetlennek tartom a gyermek szabad beszámolójának meghallgatását, mert itt adott esetben olyan információkat adhat át, amelyekre a kihallgatónak eszébe sem jutott volna rákérdezni.

Végezetül a történetek felidézése során szerepet játszó, gyermekenként eltérő belső tényezők közül fel szeretném hívni a figyelmet az intelligencia, a temperamentum és a befolyásolhatóság kapcsolatára. Értelemszerűen az intelligencia növekedésével arányos a felidézés minősége. A temperamentum kapcsán pedig elmondható, hogy a nyitott gyermekek jobb alkalmazkodóképességüknek köszönhetően a kihallgatási helyzetben is könnyebben helyt állnak, és több információt idéznek fel, mint zárkózott, szégyenlős társaik. Természetesen minél idősebb egy gyermek, annál több olyan szituációval találkozott már élete során, ahol tudásáról, ismereteiről kellett tanúbizonyságot tennie, s idővel hozzászokik az ilyen helyzetekhez.¹²² A tanúvallomás szempontjából talán legfontosabb tényező a befolyásolhatóság. A kérdezőnek meg kell állapítania, hogy a gyermek áll-e valamilyen befolyás alatt, és hogy a befolyásoltság milyen mértékű, mennyiben hat ki vallomása valóságtartalmára. Árulkodó jel lehet a felnőttes szóhasználat, a betanult mondatok ismételtetése, az önmagának való ellentmondás hibájába esés, ha non-verbális kommunikációja nem felel meg az általa elmondottaknak, vagy ha egyszerűen hazugságra utaló gesztusokat produkál (kezét tördeli, nem néz a kérdező szemébe, a lábát bámulja).

6. 2. A gyermekmeghallgató szoba, mint a gyermek-kihallgatás lehető legjobb helyszíne

A kihallgató személyén és az általa alkalmazott kihallgatási technikán túl a kihallgatás helyszíne is meghatározó, s itt kapnak szerepet a már említett gyermekmeghallgató szobák. A nyomozási bíró a 14. életévét meg nem haladott tanú meghallgatása esetén az ülést bizonyos speciális, 14. életévét be nem töltött személyek meghallgatására szolgáló helyiségben is megtarthatja, amennyiben az illetékességi területén van ilyen helyiség.¹²³ A Be. felhatalmazó rendelkezései között szerepel az igazságügyért felelős miniszter felhatalmazása arra, hogy a 14. életévét be nem töltött személy meghallgatására szolgáló rendőrségi helyiség – gyermekmeghallgató szoba – kialakítására és ellenőrzésére vonatkozó szabályokat a rendészetért felelős miniszter egyetértésével kiadott rendeletben szabályozza.¹²⁴ A rendőrség

¹²¹ Elek: i. m. 95. o.

¹²² Kulcsár – Pásztor: i. m. 93. o.

¹²³ Be. 211. § (4a) bek.

¹²⁴ Be. 604. § (2) s)

nyomozó hatóságainál létesítendő gyermekmeghallgató szobák kialakításáról szóló 32/2011. (XI. 18.) KIM rendelet valósította ezt meg.

A fenti rendelet alapján a nyomozó hatóság a 14. életévét meg nem haladott személy meghallgatását köteles olyan gyermekmeghallgató szobában fogadtatni, amelyben biztosítható, hogy az eljárási cselekmény a gyermekkorú lehetőség szerinti kíméletével, a gyermek mindenképp felett álló érdekét szem előtt tartva valósuljon meg; mindez természetesen a büntetőeljárás céljával összhangban kell, hogy történjen (1. § (1) bek.). A nyomozó hatóság a gyermekkorú személy nyomozási bíró általi kihallgatását kezdeményezi az ügyésznél, és rendelkezésre bocsátja a gyermekmeghallgató szobát, amennyiben a büntetőeljárás során megalapozottan feltehető, hogy a gyermekkorú tárgyaláson történő kihallgatása fejlődését károsan befolyásolná (1. § (6) bek.).

A szoba kialakításánál, berendezésénél figyelemmel kell lenni a gyermekkorú életkori sajátosságaira, szükségleteire annak érdekében, hogy a szoba biztosítsa a gyermek lelki és fizikai biztonságát (1. § (2) bek.). Ezt berendezési tárgyakkal, bútorokkal, függönnyel, valamint játszósarokkal kell megvalósítani. Tekintettel arra, hogy a gyermekmeghallgató szobák nemcsak a gyermek védelmét szolgálják, hanem a vallomástétel megbízhatóságát, a rögzített vallomás pontosságát is igyekeznek biztosítani, kép- és hangfelvétel készítésére alkalmas technikai eszközöket is garantálni kell (1. § (3) bek.). Ez egyébként a gyermek érdekében is fontos, mert így nagy valószínűséggel nem kell többször visszahívni meghallgatásra. A rendelethez fűzött 1. melléklet határozza meg azokat a szakmai követelményeket, amelyeknek a szoba nagyságának, felszereltségének és berendezésének meg kell felelnie. Többek között olyan alapterületű szobára van szükség, amelyben egyidejűleg legalább 4 fő tartózkodhat, amelynek meghatározott méretű, természetes megvilágosítást biztosító üvegfelülete, megfelelő szellőztetése és hőmérséklete van. Ezek biztosítják, hogy a kihallgatást végző személy, a gyermek és szülei kényelmesen elférjenek, a szoba egészséges, világos és kellemes környezetet nyújtson a gyermek számára egyébként nehézséget, kellemetlenséget jelentő vallomástételhez. Ha a szoba megfelel az ismertetett követelményeknek, alkalmasságot megállapító tanúsítványt kap, amelynek kiadását követően válik használhatóvá.

A gyermekmeghallgató szobák létesítése folyamatos hazánkban. A rendelet kötelezte a Budapesti Rendőr-főkapitányságot és a megyei rendőr-főkapitányságokat az illetékeségi területükön legalább egy gyermekmeghallgató szoba kialakítására (1. § (5) bek.), amely kötelezettségüknek ez év január 1-ig kellett eleget tenniük (2. §).

Az 1/2013. (I. 8.) ORFK utasítás a gyermekmeghallgató szoba használatbavételéről, használatának rendjéről részletes rendelkezéseket tartalmaz a gyermekmeghallgató szoba használatának eseteivel kapcsolatban. A szobát használhatja az általa végzett kihallgatás, vizsgálat lebonyolításához a nyomozó hatóság, a nyomozási bíró és az igazságügyi pszichológus szakértő. Az utasítás szerint gyermekmeghallgató szoba használata kötelező a büntetőeljárás során egyrészt a 14. életévét meg nem haladott – akár tanú, akár terhelt – személy kihallgatása során azon területi, vagy helyi nyomozó hatóságoknál, amelyek illetékességi területén rendelkezésre áll tanúsítvánnyal rendelkező gyermekmeghallgató szoba, és a nyomozási bíró a gyermekkorú személy általa történő meghallgatására irányuló ügyészi indítványt elutasítja (8. pont). Szintén kötelező a fiatalkorú személy tanúként történő kihallgatása során akkor, ha ő a sértett és a sérelmére elkövetett bűncselekmény természetére tekintettel megalapozottan feltehető, hogy az olyan mértékben érintette testi, értelmi, erkölcsi, érzelmi fejlődését vagy állapotát, hogy kihallgatását a lehető legkíméletesebb módon kell végrehajtani; vagy ha egyébként a fiatalkorú tanú fokozott kímélete a bűncselekmény természetére figyelemmel indokolt; fiatalkorú elkövetőként történő kihallgatásakor pedig akkor, ha megalapozottan feltehető, hogy a bűncselekménnyel összefüggésben más bűncselekmény áldozatává vált. A szoba használata emellett ajánlott minden esetben, amikor fiatalkorút sértettként, tanúként vagy terheltként hallgatnak ki (9. pont). A gyermek kihallgatásakor közreműködő, megfelelő szakértelemmel rendelkező szakértő, vagy szaktanácsadó is igénybe vehető (11. pont).

Az Országos Bírósági Hivatal is célul tűzte ki, hogy „Gyermekebarát igazságszolgáltatás” című programjának keretében 2014. december 31-ig minden hét főnél nagyobb létszámú bírósági épületben gyermekmeghallgató szobákat alakítson ki. 2014 áprilisára már 44 bíróságon alakítottak ki ilyen szobákat, köszönhetően az OBH belső pályázatának. Húsz törvényszékből tizenöt rendelkezik saját gyermekmeghallgató szobával. Hazánkban egyébként először a szegedi rendőrkapitányságon alakítottak ki gyermekmeghallgató helyiséget, még 2005-ben. Urbán Zoltán, a Csongrád Megyei Rendőr-főkapitányság bűnügyi igazgatója a majdnem egy évtizedes tapasztalatokról a következőket mondta: „a gyermekkorú tanúk a barátságos környezetben, játékok, foglalkoztató füzetek között jóval oldottabban tudják előadni a velük történeteket, nem okoz számukra akkora traumát az eljárás, mintha hatósági helyiségben kérdeznék ki őket.”¹²⁵

¹²⁵ Kíméletes és gyermekebarát igazságszolgáltatás - Országszerte nyílnak a gyermekmeghallgató szobák a bíróságokon <http://www.jogiforum.hu/hirek/31608> (Letöltés dátuma: 2014. 08. 19.)

4. sz. ábra: Gyermekmeghallgató szoba a Szegedi Törvényszéken¹²⁶

5. sz. ábra: Gyermekmeghallgató szoba a Miskolci Törvényszéken¹²⁷

¹²⁶ <http://www.birosag.hu/tudjon-meg-tobbet/gyermekkozpontu-igazsagszolgalatas/gyermekmeghallgato-szobakrol> (Letöltés dátuma: 2014. 08. 19.)

¹²⁷ Uo.

7. Összegzés

Dolgozatom végén ki szeretném emelni azokat a problémás pontokat, amelyeket a magam részéről a legfontosabbnak tartok a gyermek- és fiatalkorú tanúkra vonatkozó büntetőeljárási szabályok és bírósági gyakorlat kapcsán. Először a szabályok Be.-beli szétszórtságát említeném, mint a jogalkalmazást megnehezítő jellemzőt. Javasolnám a gyermek- és fiatalkorú tanúra vonatkozó szabályok külön címben történő elhelyezését a tanúvallomás általános szabályait követően. A gyermekkorú tanú kihallgatási módozatainak feltételrendszere bonyolult, részben éppen a szétszórtság miatt, részben pedig azért, mert nem is értelmezhető például a már többször említett „megalapozottan feltehető, hogy a tárgyaláson történő kihallgatása a fejlődését károsan befolyásolná” feltétel. E körben nagy segítséget nyújt a 68/2008. BK vélemény a 14. életévét be nem töltött személy tanúkénti kihallgatásának törvényi lehetőségeiről. Ezentúl a rendelkezések egységesítésére is szükség lenne a jogszabály jelenlegi fiatalkorú és kiskorú, 14. életévét be nem töltött és 14. életévét meg nem haladott kategóriái helyett, különösen az utóbbi kettő tekintetében, mely felesleges megkülönböztetést jelent.

Ezen átfogó jellegű problémák megoldásán túl a korábbi fejezetekben említett hiányosságok felszámolása is jelentős lépést jelentene, gondolok itt az elővezetés alkalmazhatóságának kérdésére, a zárt tárgyalás elrendelésének indítványozására jogosultak hiányos körére, illetve arra, hogy konkrét rendelkezést nem tartalmaz a törvény arra az esetre, ha a nyomozási bíró már kihallgatta a gyermeket, akinek a bírósági szakban történő meghallgatása is szükségessé vált, de a 14. életévét még mindig nem töltötte be. A jogalkalmazás során pedig kiemelt figyelmet kell fordítani a törvényes képviselőnek vagy a gondozónak biztosított jelenléti jogra és a vallomástételhez való hozzájárulásuk beszerzésére.

A különösen fontos és a gyermekek, illetve fiatalkorúak érdekét legteljesebben szolgáló rendelkezések közé a következők tartoznak: a törvényes képviselő vagy gondozó jelenléti joga, a vallomástételhez való hozzájárulásuk szükségessége, a zárt tárgyalás elrendelésének, a zártcélú távközlő hálózat útján, továbbá a 14. életévüket be nem töltött személyek esetén a nyomozási bíró vagy a kiküldött/megkeresett bíróság útján történő meghallgatásnak a lehetősége, a gyermekmeghallgató szobák igénybevehetősége, illetve a figyelmeztetések és idézések/értesítések kiskorúak számára érthetővé tétele.

Nemzetközi kitekintésem alapján megállapítom, hogy mind a nemzetközi egyezmények szintjén, mind az említett programok által vizsgált európai uniós tagállamokban kimutatható a

gyermekbarát igazságszolgáltatás elvárásainak egyre szélesebb körű megvalósítása felé vezető tendencia. Ez a törekvés jellemző hazánkban is, amelyet leginkább a gyermekmeghallgató szobák folyamatos terjedése jelez. Az általam feldolgozott gyakorlati szempontú munkák fontos kérdésekre mutatnak rá, és levonható belőlük az a következtetés, hogy a gyermekekkel kapcsolatba kerülő hatósági személyek képzése a gyermekek, fiatalok eltérő jellemzőiről, reakcióiról, a számukra megfelelő kihallgatási technikákról és bánásmódról nagyon is szükséges.

Zárásképpen ismételten hangsúlyozom a gyermekbarát igazságszolgáltatás minimumfeltételeit, azaz a kiskorú legfőbb érdekének és jogainak tiszteletben tartását, valamint az eljárás során végig a gyermekközpontú szemlélet érvényesítését.

Felhasznált irodalom

A büntetőeljárás törvény magyarázata 1., CompLex, Budapest, 2009

Andrea Follmer Greenhoot: Remembering and Understanding: The Effects of Changes in Underlying Knowledge on Children's Recollections, Child Development, Vol. 71., No. 5., 2000. 1309-1328. o.

Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának iránymutatása a gyermekbarát igazságszolgáltatásról (az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága, 2010. november 17.) és annak magyarázata, Európa Tanács, Strasbourg – Luxemburg, 2012. http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/childjustice/Source/GuidelinesChildFriendlyJustice_HU.pdf (Letöltés dátuma: 2014. 08. 22.)

Berkes György (szerk.): Büntetőeljárás jog. Kommentár a gyakorlat számára, HVG-ORAC, Budapest, 2003

Betty N. Gordon – Lynne Baker-Ward – Peter A. Ornstein: Children's Testimony: A Review of Research on Memory for Past Experiences, Clinical Child and Family Psychology Review, Vol. 4., No. 2., 2001. 157-181. o.

Child victims in the Union - Rights and Empowerment, CURE, A report of the CURE project 2009-2010, 9-10. o. http://www.unicef.org/ceecis/Child_victims_in_the_Union_CURE.pdf (Letöltés dátuma: 2014. 09. 05.)

Dr. Ibolya Tibor: Kihallgatási taktika a nyomozásban <http://ibolyatibor.atw.hu/Sajat/3.pdf> (Letöltés dátuma: 2014. 09. 04.)

Dr. Sinku Pál: A család és a gyermek büntetőjogi védelme, HVG-ORAC, Budapest, 2000

Elek Balázs: Az életkor jelentősége a gyermekkorú tanúk kihallgatásakor a büntetőeljárásban, In: Belügyi Szemle, 2011/3. 93-111. o.

Gyurkó Szilvia: Gyermekközpontú büntető igazságszolgáltatás Magyarországon, In: Belügyi Szemle, 2013/9. 27-43. o.

Katona Géza: Valós vagy valótlan? Értékelés a büntetőperbeli bizonyításban, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1990

Kulcsár Gabriella – Pásztor Attila: A gyermek-tanúvallomások információtartalmának torzulási lehetőségei, In: Rendészeti Szemle 2007/5. 82-97. o.

Liziczay Sándor: Tanútípusok a büntetőeljárásban II., In: Rendészeti Szemle 2007/2. 68-87. o.

Maggie Bruck – Stephen J. Ceci: Amicus Brief for the Case of State of New Jersey v. Michaels Presented by Committee of Concerned Social Scientists <http://falseallegations.com/amicus.htm> (Letöltés dátuma: 2014. 09. 04.)

Makai Lajos: A gyermekkorú tanú kihallgatása a büntetőeljárásban, In: Rendészeti Szemle, 2008/7-8. 107-117. o.

Mitchell L. Esien – Gail S. Goodman: Trauma, memory and suggestibility in children, Development and Psychopathology 10/1998. 717-738. o.

Pápai Balázsné – Pásztor Attila: Gyermekvédelem a rendőrségen, In: Belügyi Szemle, 2013/9. 44-57. o.

Rachel Zajac – Julien Gross – Harlene Hayne: Asked and Answered: Questioning Children in the Courtroom, Psychiatry, Psychology and Law, vol. 10, no. 1., 2003. 199-209. o.

Summary of contextual overviews on children's involvement in criminal judicial proceedings in the 28 Member States of the European Union, 56-57. o. <http://bookshop.europa.eu/en/summary-of-contextual-overviews-on-children-s-involvement-in-criminal-judicial-proceedings-in-the-28-member-states-of-the-european-union-pbDS0313659/> (Letöltés dátuma: 2014. 09. 05.)

Tóth Mihály (szerk.): Büntetőeljárás, HVG-ORAC, Budapest, 2013

Varga Zoltán: A tanú a büntetőeljárásban, CompLex, Budapest, 2009

Egyéb internetes források

Kíméletes és gyermekbarát igazságszolgáltatás - Országsszerte nyílnak a gyermekmeghallgató szobák a bíróságokon <http://www.jogiforum.hu/hirek/31608> (Letöltés dátuma: 2014. 08. 19.)

<http://www.birosag.hu/tudjon-meg-tobbet/gyermekkozpontu-igazsagszolgalatas/gyermekmeghallgato-szobakrol> (Letöltés dátuma: 2014. 08. 19.)

<http://www.hrportal.hu/hr/a-stressz-jelei-a-szervezeten-belul-20101018.html> (Letöltés dátuma: 2014. 08. 30.)

Jogszabályjegyzék

1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről

1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról

2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről

2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről

32/2011. (XI. 18.) KIM rendelet a rendőrség nyomozó hatóságainál létesítendő gyermekmeghallgató szobák kialakításáról szóló

1/2013. (I. 8.) ORFK utasítás a gyermekmeghallgató szoba használatbavételéről, használatának rendjéről

68/2008. BK vélemény a 14. életévét be nem töltött személy tanúkénti kihallgatásának törvényi lehetőségeiről

Nemzetközi dokumentumok

Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának iránymutatása a gyermekbarát igazságszolgáltatásról (2010. november 17.)

Az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága által 2012-ben elfogadott Gyermekjogi Stratégia (2012-2015)

Az Európai Parlament és a Tanács 2012/29/EU irányelve (2012. október 25.) a bűncselekmények áldozatainak jogaira, támogatására és védelmére vonatkozó minimumszabályok megállapításáról és a 2001/220/IB tanácsi határozat felváltásáról (HL L 315, 2012.11.14., 57-73. o.)

Bírósági határozatok jegyzéke

BH 2005. 204.

BH 2005. 343.

BH 2005. 385.

BH 2006. 246.

Pécsi Ítéltábla Bf. I. 11/2006/4. szám

Pécsi Ítéltábla Bf. II. 102/2006/7. szám

Fővárosi ítéltábla Bf.344/2011/9. szám

Debreceni Ítéltábla Bf.745/2011/10. szám

Egri Törvényszék B.394/2012/16. szám

Case of V. v. the United Kingdom, [GC] no. 24888/94, ECHR 1999-IX

Case of Sahin v. Germany [GC], no. 30943/96, ECHR 2001-V

C-105/03. sz. ügy a Maria Pupino ellen folyó büntető eljárásról ECLI:EU:C:2004:712

Lezárva: 2014. október 25.